

(2. snopič)
 novo mesto
 19. 12. 74

DOLENJSKI RAZGLEDI

v tej številki
 sodelujejo:

boris savnik
 jože simčič
 tone knez
 peter simič
 drago rustja
 jože dular
 janez kolenc
 ivan perhaj
 marica založnik
 milan markelj
 miroslav gutman
 vida češnjevar—fritz
 marjanca colarič
 ivan škofljanec
 avgust gregorčič
 ivan zoran
 severin šali
 toni vovko
 vladimir bajc
 slavko smerdel
 tone gošnik

IZID TE ŠTEVILKE DOLENJSKIH RAZGLEDOV SO OMOGOČILI: DANA MIRNA, GORJANCI STRAŽA IN ČZP DOLENJSKI LIST NOVO MESTO

Leto je naokrog in Dolenjski razgledi so spet tu. Spet ali šele?

V zadnji številki Razgledov, ki je izšla lani 20. decembra, smo brez ovinkov povedali, da „ta del“ Dolenjskega lista ne bo zagledal belega dne, dokler ne bo urejeno financiranje. Dodali smo, da so kulturne skupnosti prve poklicane poskrbeti, da Dolenjski razgledi ne bi za vselej prekinili svoje že dobro uhojene poti, poslanstva in tradicije. Ta naša napoved, ki se je naposled morala uresničiti, je povzročila slabo voljo, zaskrbljenost in tu in tam tudi polglasen protest, to pa je bilo tudi vse. Prekinitev izhajanja ni nikogar tolikanj pretresla, da bi se javno zavzel za pomoč. In vse to se ni zgodilo, kljub temu da je bilo v blagajnah več denarja kot kdaj prej in kljub temu da bodo nekatere kulturne skupnosti, kot je slišati, letošnje leto zaključile celo z denarnimi presežki.

Praznina, ki se je tako spet odprla, je zbolela, na slovenskem zemljevidu publicistične in revialne dejavnosti se je dolenjska bela lisa zbleščala kot na novo prepleškana z apnom. V trenutku, ko so Razgledi prenehali izhajati, se je sesulo upanje vseh, ki so bili prepričani drugače: da se bodo Dolenjski razgledi vsebinsko in oblikovno še obogatili, da bodo še redneje izhajali in bodo še bolj naklonjeni domači, se pravi dolenjski ustvarjalnosti. Kajpak ustvarjalni duh ni miroval, vrstile so se likovne razstave, literarni večeri, Novomeščani, na primer, so cikel likovno-literarnih nastopov priredili v več delovnih organizacijah. Živi stik ustvarjalnosti z dolenjskim delov-

nim človekom se je poglobljajal, v isti sapi pa ustvarjalcem ni bilo dano, da bi s svojimi deli prodrli še globlje med delavce; ni jim bilo dano, da bi nekaj tistega, s čimer so se predstavili v kolektivih, lahko tudi objavili – seveda v Dolenjskih razgledih.

Nepomirjenost s takim stanjem se je stopnjevala vse dotlej, dokler v uredništvu Dolenjskega lista nismo spet sklenili: pripravimo spet Dolenjske razgleda, na pomoč pa pokličimo mecene. Številka naj bo hkrati res zadnji opomin tistim, ki so še vedno prepričani, da lahko Dolenjski list prenese v celoti tudi to breme, tudi to odgovornost.

In tako se Razgledi danes spet rojevajo. Sami lahko opazite nekatere bistvene vsebinske in oblikovne spremembe. Pri tem nas je vodila želja, da bi zaobsegli kar največ najrazličnejših področij, ustvarjalnih zvrsti in pogledov. Zato tolikšen obseg, zato toliko imen. Poskušali smo zaobjeti ves ta prostor, ki ga vsak teden sicer pokriva Dolenjski list. Ni se povsem posrečilo, prenekatero ime, ki bi ga morali danes brati, je izostalo, prenekateri sestavek smo morali odložiti. Odložiti začasno ali za vselej? Prepričani smo, da „vremena Razgledom bodo se zjasnile, jim milši zvezde, kakor zdaj, sijale“. Prepričani smo, da bodo Dolenjski razgledi naslednjič izšli že kmalu, ob denarni pomoči kulturnih skupnosti ali celo kot njihovo glasilo. Naj sklenemo podobno kot lani obsorej: usoda Razgledov naj bo poslej v rokah kulturnih skupnosti!

Uredniški odbor Dolenjskega lista

Vladimir Lamut:
 HIŠE OB KRKI

Nikolaj Omersa:
 TRŠKA GORA

ZBRALA IN UREDILA IVAN
 ZORAN IN MILAN MAR-
 KELJ. OBLIKOVAL PETER
 SIMIČ

113

boris amaterizem savnik v kulturi

Samoupravni koncept kulture se je z ustanavljanjem samoupravnih interesnih kulturnih skupnosti začel tudi praktično uresničevati. Kultura dobiva danes samoupravni status, iste samoupravne pravice in dolžnosti kot vsa druga področja družbenega dela. Prizadevamo si v bistvu za to, da bi kultura ne bila zgolj okras časa, ampak da bi bila vse bolj resnična vsebina našega obstoja in čedalje bolj tudi resnična potreba.

Ali bo naša kultura še pridobila na globini, na svoji angažiranosti za prihodnost, za resnično osvojitve človeškega bivanja od človeka in za človeka, ali se bo to delo za prihodnost izražalo v vse bogatejših miselnih obzorjih, je odvisno od številnih pogojev. Bistveni pogoj je vsekakor življenje in razvoj na taki družbeni osnovi, s katero se vse sile napredka bojujejo s polnim poletom za svobodo, dostojanstvo in srečo človeka, za ideje skupne graditve jutrišnjega sveta, za popoln razvoj samoupravljanja in odločilno vlogo delovnih ljudi, ustvarjalcev materialnih in duhovnih vrednot.

Vsa naša prizadevanja pa bodo ostala gola fraza, če ne bomo znali vzbuditi, načrtno gojiti in razvijati potrebe po kulturnih dobrinah, potrebe po kulturnem ustvarjanju in poustvarjanju. Premajhna pripravljenost na sprejemanje določenih kulturnih dobrin ali aktivno sodelovanje v nekaterih kulturnih dejavnostih, ki mora upoštevati pedagoške, psihološke in vse druge domene, je prenekaterikrat spreobrnila dobro pretehtane, domiselno zasnovane in v bistvu plemenite akcije v njihovo nasprotje. Njihov učinek je bil odbijajoč, delovnega človeka, ki še ni bil vajen sprejemati določenih kulturnih dobrin, so odvajale od poseganja po njih, od želje, da bi se z njimi sprijel, tako zaradi neposredne koristi, kot zaradi bogatitve duha.

Tako kakor za vse, pa naj gre za stroko, za politiko ali za samoupravljanje, sta tudi za trajno sprejemanje kulturnih dobrin potrebni priprava in specializirana vzgoja. V zavest vsakega človeka je treba vcepiti potrebo po kulturnih dobrinah. Za razmerje človeka do kulture, za ustvarjalno, zavzeto, v marsičem novo razmerje, je najpomembnejše spoznanje, da brez kulture ni mogoče napredovati in da tisto, kar smo storili, ne zadošča.

Eden izmed pomembnih izrazov notranjega smisla celotnega življenja sodobnega človeka je, zaradi svojega humanističnega delovanja, pristnih vsebin in tudi zato, ker ga je mogoče zavestno usmerjati, amaterizem v kulturi. Pomemben je za človeka in za družbo, predvsem za družbeno zavest sodobne osebnosti, za njen celotni odnos do dela in življenja in seveda tudi zato, da si ta osebnost bolj vsestransko izpolnjuje svoj prosti čas.

Pojmovanja o vlogi amaterizma, ki je nepoklicno izražanje človekovih sposobnosti v umetnosti, se še zmeraj niso povsod dovolj razširila in uveljavila, vsaj ne toliko, da bi to ustrezalo sedanjemu trenutku naše samoupravne družbene in kulturne prakse. Še zmeraj se dogaja, da marsikje amaterizem obravnavajo zgolj kot pripomoček proti dolgočasenju, kot nekaj, kar počenjamo, kadar nimamo počenjati kaj drugega.

Vemo, da amaterizem ne more nadomestiti celotne kulture, prav tako pa moramo tudi vedeti, da amaterizem ni zunaj kulture, da ni nikakršen „slepič“ kulturnega življenja in umetniškega ustvarjanja. Dveh kultur ni, ampak sta samo dva načina kulturnega dela in amaterizem je eden od teh dveh. Zaradi tega amaterizmu ne moremo jemati pravice, da se javno potrjuje, da zahteva in tudi dobiva priznanja.

Aleksander Leskovec:
ZADNJI POGON!

Amaterizma ni mogoče nadomestiti z nobeno poklicno dejavnostjo. Nobena država nikdar ni imela niti nikdar ne bo imela toliko denarja, da bi lahko vse kulturne potrebe zadovoljila samo s poklicnimi ustanovami. Mnogo je narodov, katerih države so do skrajnosti industrializirane, ki so visoko civilizirani in visoko kulturni, pa imajo hkrati ob zelo razvitem profesionalizmu tudi visoko razvit amaterizem.

Amaterizem torej mora imeti enakopravno mesto v kulturni politiki in v družbeno kulturnem življenju svojega okolja. Amaterska dejavnost pa mora biti pristana in ustvarjalna, saj samo tako lahko dobi resnično podporo družbe.

Amaterizem ima tudi izredno pomembno vlogo pri kulturni vzgoji, ki se začne z vzgojo okusa in oblikovanjem kulturnih navad in sega vse do privajanja na najbolj zapletena umetniška dela.

Amaterizem mora s svojo dejavnostjo začeti že pri mladih generacijah, saj je znano, da se umetniški okus in kulturne navade najbolj razvijejo prav v mladosti. Šole so in bodo tudi ostale enotna družbena ustanova, ki najmanj osem let združuje cele generacije. Zato so v šolah izredno ugodne razmere za kulturo na splošno, pa tudi posebej za razvoj amaterizma.

Glavni pomen amaterizma je v ustvarjalnem odnosu posameznika do umetnosti. Če amaterizem negujemo tako, dobi višji smisel. Ta višji pomen je v tem, da se ljudje različnih poklicev, različnih intelektualnih sposobnosti in nagnjenj odločajo za kulturo in umetnost. To je možnost za

bolj vsestranski razvoj osebnosti, za humanizacijo in za usmerjenost k pristnim vrednotam — tudi zunaj amaterskega delovanja. Tako amaterizem pomaga tudi k družbenemu napredku.

Tistemu, ki hoče v umetnosti ustvariti nekaj novega, je potrebno imeti posebno nadarjenost, veliko znanja, neutrudne delavnosti, domiselnosti, ljubezni do človeka in njegovega dela, do vsega lepega, potrebna mu je vera v prihodnost in trdnost umetniškega prepričanja. Zato nam ne more biti vseeno, ali v umetniškem in kulturnem ustvarjanju odpiramo vrata kiču, malomeščanščin, razočaranjem nad življenjem, razkroju in podobnemu ali spodbujamo vero in zaupanje v življenje in delo, v delovnega človeka, v njegov boj za napredek, v njegove pravice in dolžnosti, v prijateljstvo med ljudmi in narodi, ki so dobre volje. Naša družba je odprta vsem zvrstem umetniške in kulturne dejavnosti. Nobene ne smemo zaustavljati, če je interes zanjo. Toda pri nobeni ne želimo notranje praznine. Ne odrekamo se sodobnim novostim, kajti zanje se bodo ljudje, zlasti mladi, nenehoma navduševali, ker so nove, ker so nekaj posebnega. Toda istočasno moramo videti tudi drugo plat, da namreč vsaka umetniška in kulturna zvrst postane zavest in smisel našega hotenja po napredku.

Zato mora biti boj za kvaliteto umetnosti in vsake kulturne dejavnosti tako zadeva njenih ustvarjalcev in poustvarjalcev kakor naprednih sil te družbe in vsakega delovnega človeka kot glavnega nosilca kulturne politike.

jože simčič filmsko gledališče

Filmsko gledališče je nova oblika gledanja filmov, ki se v Sloveniji zadnja leta vse bolj uveljavlja. Filmsko gledališče imajo že v Kranju, Kopru in Mariboru. Kako so organizirana ta gledališča, še ni dosti znano. Ideja filmskega gledališča pa je jasna. Gre za prikazovanje izbranih filmov, ki imajo umetniške kvalitete, so družbeno angažirani ali pa so pomembni za zgodovino filma. Te filme je potrebno prikazati izven rednega kinematografskega sporeda, ker je le-ta komercialno usmerjen. Filmsko gledališče je namreč namenjeno gledalcem, ki v filmu iščejo več od zabave in zapravljanja časa. Filmsko gledališče je tudi garancija, da bodo ti filmi resnično na sporedu, ker se dogaja, da si nekaterih filmov sploh ni mogoče ogledati.

Mimo teh osnovnih nalog opravlja filmsko gledališče še druge naloge: filmsko vzgaja občinstvo, popularizira kvaliteten film in poživlja splošno kulturno klimo.

Načelno ima možnosti za obstoj filmskega gledališča vsako mesto, ki premore kinematografsko dvorano. Drugi materialni pogoj, ki je tudi že izpolnjen, so filmi, ki jih imajo na zalogi distributerska podjetja in jugoslovanska kinoteka, torej celotni jugoslovanski filmski fond. Tretji materialni pogoj pa je publika, ki se zanima za film. Ti trije pogoji so torej že dani. Naslednja stopnja v organiziranju filmskega gledališča je formiranje programskega sveta, ki bi imel nalogo, da bi v skladu s svojo usmerjenostjo izbral primerne filme. Seveda pa sami ti pogoji še ne zadostujejo, potrebno je mecenstvo specializiranih družbenih organizacij, ki se ukvarjajo z organiziranjem in financiranjem kulturnih prireditev. To so lahko zavod za kulturno dejavnost, kulturna skupnost, kinematografsko podjetje itd.

Delovanje filmskega gledališča naj bi bilo omejeno na glavno kulturno sezono. Predstave bi bile lahko enkrat do dvakrat na mesec, v poznih večernih urah. Del občinstva naj bi pritekal iz abonmaja, del pa izven njega. Ob posameznih filmih bi moral iziti filmski list, ki bi vseboval temeljne podatke o ustvarjalcih filma in kritični zapis o filmu, ki pa bi moral biti na ravni strokovnih filmskih revij. Ob to dejavnost bi lahko postavili občasne razstave o zgodovini filma in njegovih ustvarjalcih.

Izbor filmov za filmsko gledališče bi moral biti kar najširše zastavljen. V njem bi morali biti zastopani vsi žanri, vsa obdobja in vse kinematografije. Vsi drugi ozko specializirani izbori (retrospektivni: žanrski, avtorski) za ljubiteljsko filmsko občinstvo ne bi prišli v poštev, ker so preveč strokovni. Tako bi se v eni sezoni zvrstilo nekaj filmov trajne estetske vrednosti: vsaj en jugoslovanski film, nekaj filmov znamenitih režiserjev (Bergman, Bunel, Dovženko) in filmi dežel, ki šele vstopajo v filmski svet. V eni sezoni naj bi se tako zvrstilo od devet do osemnajst filmov.

Filmsko gledališče bo imelo pravo mesto in pomen le, če bo vključeno v program ostalih kulturnih prireditev tako finančno kot organizacijsko. Propaganda zanj bi morala potekati obenem z drugimi propagandnimi akcijami. Seveda pa bi moralo filmsko gledališče tudi samo obveščati javnost o svojem delu.

Glavni namen gledališča torej ni popularizacija filma kot takega, ampak njegova afirmacija med ostalimi kulturnimi dobrinami. S tem bi popestrilo izbor kulturnih prireditev, obenem pa bi bilo vez med kvalitetnim filmom in gledalci, ki se zanj zanimajo.

tone novo mesto knez arheološki spomenik

Čeprav je Dolenjska zemljepisno zelo majhna pokrajina, še posebej če jo gledamo iz jugoslovanske ali celo iz evropske perspektive, pa ima vendarle vsaj eno nesporno evropsko kvaliteto. To je njeno izredno arheološko bogastvo iz prvega tisočletja pred našim štetjem in deloma še iz časa rimske okupacije naših krajev. Najimennejše spomenike so nam zapustili halštatski Iliri med 7. in 3. stol. pred n. št. Dolga je vrsta bogatih arheoloških najdišč na Dolenjskem, ki so dala izredno dragocene podatke o življenju in smrti, o družbeni strukturi in umetniških hotenjih prazgodovinskih prebivalcev na naših tleh. Število izkopanin iz Dolenjske gre v desetisoče, hranijo pa jih domači in tuji muzeji. Ob koncu prejšnjega stoletja so te izkopanine presenetile evropski znanstveni svet, dragocena odkritja v zadnjih desetletjih pa najstarejšo dolenjsko zgodovino še dopolnjujejo in bogatijo. Med ta bogata najdišča arheoloških spomenikov sodi tudi Novo mesto.

Osemdeset let je minilo, odkar so zabeležili prve arheološke izkopanine v mestu, do danes je njihovo število naraslo na več tisoč predmetov. Skrb za arheološke ostaline je bila v Novem mestu vseskozi prisotna. Sprva so zanje skrbeli spomenikovarstveni poverjeniki, prizadevni ljubitelji in za zgodovino mesta zavzeti rojaki. Tem gre zahvala, da je bila rešena marsikatera dragocena najdba, ki bi sicer bila uničena in izgubljena. Z ustanovitvijo Dolenjskega muzeja pa je skrb za arheološke spomenike prevzela strokovno usposobljena muzejska in arheološka služba, ki je opravila v mestu in okolici vrsto načrtnih teren-

skih raziskav in zaščitnih posegov. Po sili razmer so bile doslej vse terenske raziskave v Novem mestu usmerjene v kopanje grobov, medtem ko ostaja naselbina še vedno neraziskana.

Pred petimi leti je bilo v Novem mestu zaključeno raziskovanje halštatskih gomil; rezultati izkopavanja so bili predstavljeni jeseni 1971 na razstavi, ki je vzbudila precejšnjo pozornost slovenske javnosti in mednarodnih strokovnih krogov. Novo mesto je na mah postalo znano doma in v tujini kot kraj z odličnimi najdbami iz halštatskega obdobja, s peterimi okrašenimi situlami pa tudi pojem v situlski umetnosti prazgodovinskih Ilirrov.

V lanskem in letošnjem letu pa je bilo izkopano sredi mesta večje grobišče iz rimskega časa, čigar rezultati dajejo čisto novo podobo o življenju Novega mesta v času od 1.—4. stoletja n. št., ko so bili naši kraji pod rimsko nadoblastjo. Letošnja razstava rimskih izkopanin iz mesta je pokazala, da je bilo Novo mesto tudi pomembno provincialno rimsko središče.

Vedno nova odkritja uvrščajo Novo mesto med prvovrstna arheološka najdišča v Sloveniji, čigar neprekinjeni sledovi segajo od konca bronzaste dobe nekako do leta 1.000 pred n. št. pa vseskozi do zatona rimske države okrog leta 400 n. št. Časovni okvir in intenzivnost naselitve novomeškega prostora pred ustanovitvijo mesta so nam danes v glavnem že znani. Kljub bogatim rezultatom izkopavanj pa še ostaja nekaj nerešenih ugank.

Arheološke najdbe z Beletovega vrta v Novem mestu

V prihodnjih letih bo treba načrtno raziskati utrjeno prazgodovinsko gradišče na Marofu, poiskati naselbino iz rimskega časa in iskati sledove iz časa preseljevanja narodov in zgodnjega srednjega veka. Ob teh terenskih raziskavah bo treba tudi v ustreznih publikacijah objaviti vse do sedaj izkopano gradivo iz grobišč, da bo tako dostopno domači in tuji javnosti v kritično presojo. In ne nazadnje: vso to bogato dediščino bo treba razstaviti na sodoben način v novih razstavnih prostorih, sicer bo vse to gradivo obležalo utesnjeno na policah depojskih prostorov in stisnjeno v preskromnih razstavnih prostorih. Šele ko bodo opravljene vse te naštetje naloge, bomo lahko rekli, da je arheološki spomenik Novo mesto raziskan.

Intenzivna gradbena dejavnost terja danes od spomeniške in arheološke službe hitre in uspešne ukrepe, da bi zavarovali in rešili arheološke spomenike naše davnine pred nekontroliranim in samovoljnim uničenjem. Uspešno arheološko raziskovalno delo v Novem mestu in na drugih najdiščih na Dolenjskem pa je rezultat pozitivne spomeniškovarstvene zakonodaje, uspešnega sodelovanja domačih in tujih arheologov pri skupnih raziskovalnih naporih in seveda finančnih sredstev s strani investitorjev, interesnih skupnosti in skladov za raziskovanje ob jasno zastavljenih programih. V primeru Novega mesta lahko trdimo, da je bilo sodelovanje naštetih dejavnikov skoraj vzorno usklajeno, zato tudi rezultati niso izostali.

peter simič beseda o oblikovanju

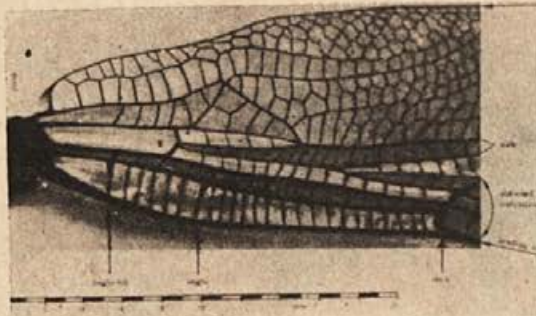

Če nisi del rešitve, si del problema!
(Eldrige Cleaver)

Z besedo oblikovanje (design) zajemamo zelo široko področje človekove dejavnosti, ker je to pravzaprav življenje samo v polnem smislu in pomenu te besede. Oblikovanje je vsaka oblika konceptualizacije stvari, procesa in sistema, torej vsak zavesten namen (delovanje) za vzpostavitev zamišljenega, programiranega reda. Nasprotno pa vse oblike niso rezultat oblikovanja.

Dovršenost organskih struktur v naravi, kot so, denimo, čebelje satovje, arhitektura trav, cvetlic, drevja ipd: v teh stvareh najdevamo osnove matematičnih zakonitosti, vsebujejo lepoto, dovršenost oblike, red, ni pa v njih zavestnega namena.

Krila kačjega pastirja: membranasto tkivo je dovršen prostorski nosilec. Krilo ni ravno in ima okoli 1000 različnih poligonov. Konstrukcija sodeluje z membrano. Krilo kačjega pastirja bi tehtalo 11 g/m², m² najtanjšega papirja pa tehta 35 g/m².

Pojem oblikovanja — mislimo na industrijsko oblikovanje — sovpada s prvim osveščanjem o pravem bistvu industrijske revolucije, danes pa dosega obseg univerzalnega pomena, ki je absolutno veljaven za vsako narodno gospodarstvo.

O tem, kaj je dobro oblikovanje, je bilo že veliko napisanega, še več pa se je o tem govorilo med strokovnjaki. Od vzklika L. Sullivana iz leta 1880 „Oblika sledi funkcijo“ in F. L. Wrighta „Oblika in funkcija sta eno“ preko nemškega Bauhauša, ki ga je 1919. leta ustanovil Walter Gropius in je imel kot gibanje velik vpliv na vsa področja oblikovanja v Evropi, se vse do danes v glavnem sprašuje, ali „oblikovati funkcionalno“ ali „oblikovati estetsko“.

Popolnoma jasno je, da je estetska vrednost le del širšega kompleksa funkcije. Tako je bil koncept mišljenja Bauhauša, da mora biti vse, kar je koristno (funkcionalno), tudi lepo, slab izgovor za pogosto sterilno oblikovanje. Za primer vzemimo jedilno mizo iz tega obdobja: imela je jedilno ploskev iz poliranega belega marmorja, ogrodje pa iz nerjavečega jekla. Tako oblikovani kos pohištva je v človeku prej vzbudil strah, da mu bodo na njem izrezali slepo črevo, kot pa da bi ob njem zaslutil čar dobre kuhinje.

Nič manj ni bilo zgrešeno pojmovanje o oblikovanju, ki naj bi bilo predvsem „lepo“, „umetniško“. Izdelki takega oblikovanja so bili: fotelj, ki naj bi služil počivanju, a je bolj spominjal na mavzolej, cigaretni vžigalnik aerodinamičnega oblika, ki je spominjal na vesoljsko raketo, služil pa naj bi prižiganju cigarete ali morda celo zažigu hiše (!), nadrealistična zofa Salvadorja Dalija v obliki ustnic Mae West, s krznom oblečena skodelica za kavo ipd.

Krivda za tako oblikovanje leži v načelu potrošniške družbe, v kateri oblikovalec ne dela več za tiste, ki potrebujejo, ampak za tiste, ki imajo. Krivi pa so tudi oblikovalci sami, ker se nepravilno angažirajo, pozabljajo na odgovornost do svojega dela, njihove stvaritve pa postajajo vse bolj individualne in se tako vse bolj oddaljujejo od družbe in njenih resničnih potreb.

„Ker nimamo pravih meril za analizo estetike,“ piše Victor Papanek v knjigi Design for the real world, „jo smatramo za osebni izraz, poln skrivnosti in nesmisla. Mi vemo, kaj nam je všeč in kaj nam ni, pri tem naj ostane. Umetniki sami začno gledati na svoja dela kot na avtoterapevtska sredstva izražanja, mešajo dopustnost in svobodo ter se odrekajo vsake discipline. Tako se pogosto niso zmožni zediniti v pogledu raznih elementov in karakteristik estetike oblikovanja.“

Po vsem tem lahko za konec zapišemo: industrijsko oblikovanje ne pomeni materializacije oblike na čisti znanstveni osnovi, pa tudi ne osebnega izraza v materializaciji oblike, ampak interdisciplinarni zaobseg parametrov in činiteljev, ki jih vzpostavlja množična industrijska proizvodnja, povpraševanje in distribucija. Je torej objektivno znanstveno zasnovana strokovna disciplina, ki odpira prostor možnosti in potrebi po sintezi znanosti in umetnosti.

drago brez knjige rustja je človek- prazen

Dokaj nevhvaležno je razmišljati o položaju knjige na Slovenskem, ki je približno tak kot v drugih republikah; še posebej zategadelj, ker se je knjiga znašla v skrajno nezavidljivem položaju, ki ga določata tako izdajateljsko založniška politika kot tudi odmev pri bralcih, skratka splošni gospodarski in kulturni „trenutek“, ki sta naredila knjigo za čisto navadno tržno blago. Tako stanje prizadeva še najbolj nas Slovence, kajti knjiga je pri nas že od nekdanj pomenila precej več kot kjer koli drugje: bila je pomemben dejavnik pri nastajanju slovenskega naroda, bila je nenadomestljiva osveščevalka naših ljudi. Danes pa ko da to ni več!

Po svetu je knjig čedalje več (o tem sta nas prepričala tudi zadnja velika knjižna sejma, frankfurtski in beograjski). Po zadnjih podatkih se naša država po knjižni produkciji uvršča na raven srednje razvitih dežel, kajti v primeri s predvojnimi časom se je naša založniška dejavnost povečala za desetkrat. V letu 1960 smo izdali 5355 del v skupni nakladi 26.332.000 knjig, leta 1973 pa že 10.110 del v nakladi 52.768.000 knjig. Te številke bi bile dovolj zgovorne v prid knjigi, ko bi ostalo samo pri njih. Toda ker vemo, da smo leta 1969 izdali okoli 8000 del v nakladi 63.868.000 knjig (tri knjige na prebivalca SFRJ), nas večje število izdanih del v letu 1973 ob precej manjši nakladi (dve in pol knjige na prebivalca) sili v ugotovitev, da je z našo knjigo nekaj narobe.

Vzrokov za tako stanje je gotovo več, še najbolj pa drži ta, da so naše založbe v nekaj zadnjih letih izgubile skoraj vse kreditne, davčne in druge ugodnosti, po drugi strani pa jih pestijo tudi nenehno večji tiskarski stroški in pomanjkanje papirja, ki je vse dražji. Zato je proizvod založb, to je knjiga, postal čisto navadno tržno blago.

Nujna posledica tega je skokovito naraščanje cen; v zadnjih letih so cene knjig odločno prehitvale dviganje osebnih dohodkov. Jasno sledi, da je zategadelj vse manjše povpraševanje po knjigi; lahko bi rekli celo, da je knjiga glede na ceno postala eden od momentov socialnih razlik. Založniki sicer prodajo skoraj vse šolske knjige (le-te tvorijo dobro polovico celotne naklade proizvedenih knjig), odločajo se za iskane komercialne izdaje, ob tem pa pogosto obležijo v skladiščih cele izdaje iz t. i. kulturnega dela knjižnega fonda, to je leposlovje, pa tudi družboslovne in splošno strokovne knjige. Tako „obračanje“ knji-

ge je v osnovi nasprotno načelu iz osnutka resolucije o knjigi, ki ga je letos spomladi sprejel prosvetno-kulturni zbor skupščine SR Slovenije in se glasi takole: „Knjiga sodi . . . med temeljne kulturne dobrine in vrednote. Dostopna mora biti slehernemu delovnemu človeku, saj mu pomaga graditi njegov spoznavni, etični in estetski svet ter oblikovati samoupravna družbena razmerja . . . Sleherne družina naj bi med drugim imela temeljna literarna dela, potrebne splošne družboslovne in druge strokovne priročnike . . . Zato bi morale biti cene zlasti takih knjig tudi za delovne ljudi z nižjimi osebnimi dohodki.“

Cene knjig pa so kot po pravilu vsak dan višje in knjiga je tako rekoč nedosegljiva predvsem ljudem z nižjimi osebnimi dohodki. Nič bolje se ne godi tudi knjižnicam, ki naj bi z nakupom knjig omogočile, da bi bile slednje dostopne slehernemu človeku. Slovenske knjižnice ob pretirano visokih cenah lahko kupijo zgolj po en izvod vsake izdaje, v najboljšem primeru dva ali tri.

Ni odveč vprašanje, ki se že dolgo ponavlja: Kako pridobiti in ohraniti bralca? , ali kot pravi na nekem mestu Leopold Suhadolčan v zvezi s podatki o stanju knjige po svetu: „Kako spraviti to ogromno število novih naslovov do bralca, ki postaja vse bolj ‚brezbrizen‘, kadar gre za knjigo, ali pa se ji celo javno odpoveduje? . . . Usodo knjige spremlja to, da si še ne znamo v dovoljni meri na kulturnen način pridobiti bralca, kar so dolga leta čutili mentorji in organizatorji za bralne značke, ki so pred štirinajstimi leti popolnoma samoiniciativno začeli enkratno akcijo za pridobivanje mladega bralca. Ko je že po nekaj letih akcija zaobjela vso našo republiko in ko je letno z načrtnim delom pridobila tudi po 70.000 mladih bralcev (ki so prebrali vsaj še desetkrat toliko knjig), še zmerom ni bilo nikogar, ki bi se spodbujen s tem zgledom dejansko, s konkretnimi akcijami zavzel še za odraslega bralca, predvsem za mladince in delavca.“

Tako je še danes! Za mlade je na neki način poskrbljeno, toda vprašamo se lahko, koliko se bo taka „knjižna vzgoja“ z njimi prenesla tudi v prihodnje čase, kajti že nekaj let nazaj se bohoti kulturi škodljiva potrošniška, malomeščanska miselnost, ki ne vidi pred seboj drugega kot golo hlastanje za materialnimi dobrinami. To je še kako razvidno tudi iz tega, da mnogi „ovrednotijo“ knjigo po njenem videzu; zanje je dobra tista knjiga, ki ima usnjene ali vsaj platnene platnice, brezleseni papir in fin plastificiran ovitek, kaj pa se skriva v vrsticah, jim je figo mar. Glavno je, da krasi knjiga orehove police. Le kdo ima danes še čas, da bi kaj prebral (sploh pa je šunda na tone, tega lahko samo prelištaš in vržeš stran)?

Tako je torej s knjigo v času, ko se v skladu z novimi ustavami dopolnjuje samoupravljanje na vseh področjih družbenega življenja, ko je vsakemu dana možnost, da uveljavi svoje pravice in dolžnosti, bo treba nujno nekaj storiti tudi s knjigo. Enostavno ne sme se zgoditi, da bodo mnoga prizadevanja naših ljudi ostala nekako „nedorečena“. Naš človek bo ostal brez kulturne osveščenosti, brez te samozavedajoče se osti v boju za še boljše dni, ostal bo — prazen!

Vladimir Lamut:
RIBNIK

jože pesmi dular

Viktor Magyar:
LETEČI ČLOVEK
S SONČNICO

MRTVAŠKA URA

Zadnji gospodar si odšel.
Izpraznil si bajto
in pustil, da so čez oglodan prag
pričele stopati
zapuščenost,
vlaga
in hostne živali.

Praznina vsenaokrog.
Le razbita podoba svetca
je ostala na steni
in polomljena zibka
v kotu.

Odšel si zadnji gospodar,
in vse je odšlo s teboj.
Pustil si le sveto podobo
(le kaj bi z njo v teh časih!)
in pustil si zibko
(le kdo naj bi se zibal v njej!)

SREČA

Oj, kako sem srečen,
da me ima sin rad,
da mu nisem le oče
in da mi on ni le sin,
da sva si več kot tovariša,
zvesta,
dobra,
odkrita,
razumevajoča,
da sva eno
in da ne moreva drug brez drugega.

ZAPUŠČEN MLIN

Samo suša in velike vode
so nekoč ustavljale mlin,
mlin, ki je mlel očetu in dedu
in kdove koliko dedom pred njim.

Zdaj ga je ustavil novi čas,
ustavile so ga prazne njive,
ustavile so ga prazne dlani.

Ustavili so ga tisti, ki jih ni več za
plugom,

tisti, ki ne mlatijo in e vejajo žita,
da bi ga optanega v vrečah
odnesli med mlinske kamne.

Zdaj se med temi kamni
drobi molk.
Zdaj se v pajčevini
gnete tema.

Nekoč so tu mleli za kruh in potice,
za delovne in praznične dni.
Nekoč . . . Zdaj se sredi razpadlega mlina
minljivost gosti.

KOZOLEC

Vse so ti že izrekli pesniki:
bil si jim harfa,
na katero igrata sonce in veter,
in tvoje late so jim bile strune,
na katerih počiva bogastvo naših njiv.
Bil si jim pravadna arhitektura
naših polj,
zvesta, zakoreninjena v zemljo . . .

Zdaj pa si zvegana gmota
trhlega lesa,
skozi katerega tuli burja
in maje na vrvi človeka,
ki je na prazni lati
obupan
storil svoj konec.

LE KAKO JE BILO MOGOČE

Na rokah jo je nesel čez prag
v svoj novi dom.
Harmonika je pela takrat
in svatje so stali naokrog.

Ona pa se je smejala
in radost je bila v srcu,
ko ji je na pragu pobožal lase,
te svetle lase.

Le kako je bilo potem mogoče,
le kako je bilo mogoče . . .

. . . da jo je že nekaj let po tistem
s sekiro podil okoli hiše
in jo dohitel prav na pragu
in ji zasekal ostrino v lobanjo
prav skozi te lepe svetle lase.

OBLAKI POČASI GREDO

Oblaki počasi gredo
čez to žalostno nebo.
Na njivi rdeči pa fant stoji
in tiho vase ječi:

Imam, imam to rdečo zemljo,
na stotine akrov te rdeče zemlje
in farmo in ceste speljane do nje
in stroje in hleve in črede volov.

In gleda roke in vaga srce.

O, ko bi mogel domov,
ko imel bi le toliko domače zemlje,
da bi mene pokrila
in to moje gorje.

NOVI ČAS

Javorov les je zamenjal ultrapas,
prteni prt polivinil,
smrekova tla pa vinas plošče.

Star pod je postal garaža
in okenca so se razrasla v okna,
tridelna z bakelitnimi kljukami.

Vrag je pobral, kar je staro.
Mladi pravijo, da je tako prav.
Naj bo po njihovo.
Škoda le, da pšenica ne rodi kruha v
konzervah.

janez utrinki kolenc noči

1.
Mrak-kmet seje ...
Hodi okrog in brenka na kitaro odrevenelega miru ...
Korak nekje tolče ob zemljo
in trta ob zidu se je oprijela kola
kot rožnega venca in moli ...
Gozd se temačno pripravlja na pohod ...
Noč pregrinja prt na mizo neba.

Prišli bodo gostje,
ki bodo plesali na divje ritme
strun in kosti ...

2.
Jaz nimam poetskih besed,
ostudno dišečih,
kretensko salonskih ...
le trne zabodene
in izpod teh trnov
curlja ...

Kričim svoj molk,
ko trgam strašno samoto
in iščem pot,
ki uteši ...

Noč hladen, hladen ilovnat molk ...

3.
Nočna poročila o Cipru
in v ekranu dim, razdejanje ...
Turki in Grki,
starci, otroci ... ljudje beže ...

Zvezde mežikajo,
zemlji ponujajo svojo luč,
tišina veselja molči,
molk grozi ...

Dalje napovedovalec v noč razodeva:
Ženevska pogajanja – nič!

Kar so starci zgradili,
matere spočele,
kar so očetje izsesali
iz zemlje in rud ...
haha ... ženevska pogajanja ...

Gori!
Politika-Neron na lutnjo igra ...

4.
Ciganka brska po smetišču
in gnilo trohno v culo si tlači
od kante do kante ...

O noč, ljubezen zavrženih!

Po ulici miličnik.
Obcestna luč kaže mu pot.
Njegov korak:
mir, red vsepovsod ...

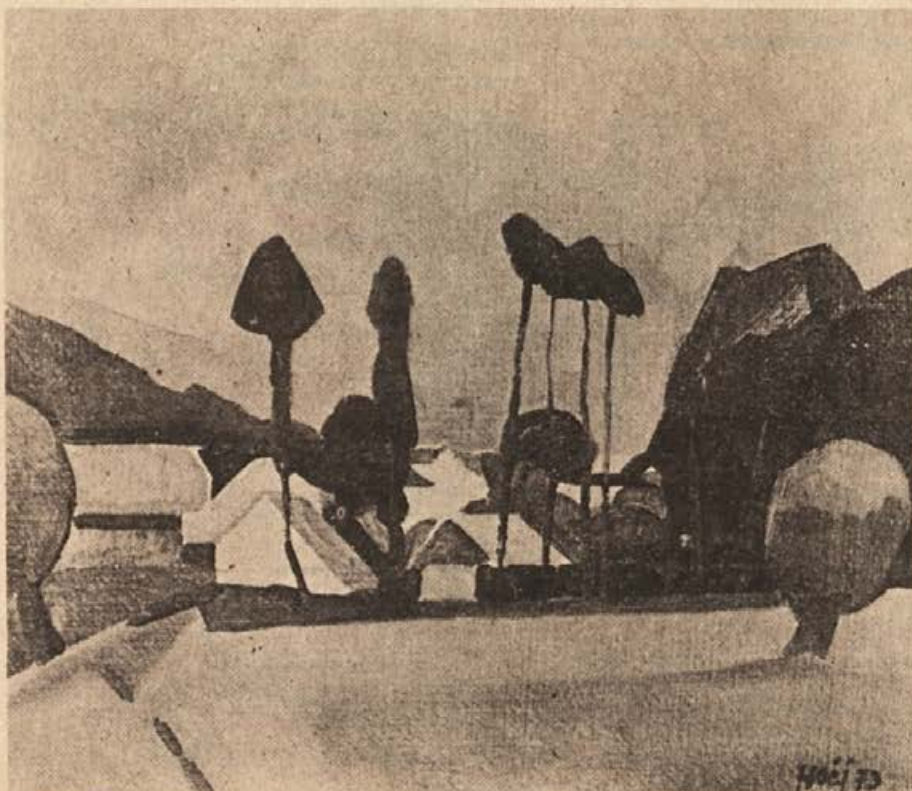
Na oglu slonela,
nekdo jo je zgrabil
in šla sta v slast noči
uteho strasti si iskat ...

Ciganka pri bloku drugem že prazni.
Red odkorakal ... odtenek le zvena ...
In onadva ...? V pepelu strast? ... je mir?
.... in Jaz ...?

5.
V polsvitu jutra ljudje že hite pred seboj.
Opeka, cement jih pode,
gredo otipavat blago in denar
jim žge iz oči ...

Slonim na oknu in begam za seboj ...
Dvom je moj stražnik,
smrt kupec je moje krvi,
prodajam za krsto,
da vrgel bi vanjo sebe in čas
kot smeti ...

Leopold Hočvar:
PO DEŽJU

ivan perhaj pticam sem dal srce

Pticam sem dal srce.
Nisem ga dal svetu.
Ptice imajo srce,
zato so najbližje poetu.

Kri kaplje v prst.
Kri gmajno poji.
Krvavo je sonce.
Kot kri nebo rdi.

Zareži, krvnik, zareži rezilo
globlje, še globlje v vrat!
Jutri ob zori, ko veter se vzdrami,
bomo šli tvoje in vaše poklat.

Vstalo je jutro,
ki ni bilo jutro
kot včasih spomlad,
vstalo je jutro
s plameni in noži,
ko so šli klat.

Kri kaplje v prst.
Kri gmajno poji.
Krvavo je sonce.
Kot kri nebo rdi.

Na bregu so hrasti obstali,
kot bi čutili, da dan
stesal iz njihovih debel
bo krste in križe spet nam.

Ušive in lačne kolone
kot nemi pogrebci gredo;
gazijo v blato med križe.
Kam vodi jih pot, ne vedo.

Za njimi otroci in starci
in žene s trebuhu gredo;
za njimi ostajajo polja
in plamen nad rodno vasjo.

Kri kaplje v prst.
Kri gmajno poji.
Krvavo je sonce.
Kot kri nebo rdi.

V vaših stopinjah srečujemo sebe.
Svoje otroke utapljamo v krvi.
Čas se odmika . . . V truplu ožganem
zagomazeli so črvi.

Morda nekoč me močvirje pogoltne,
morda me reka naplavi na breg,
morda za zidom domačim omahnem
zadet od rafalov, ko padel bo sneg.

Morda na jasi, ki jo napajata
rosa in sonce, zadet obležim
ali ob gozdu, kjer v mraku se shajata
košuta in jelen, izkrvavim.

Kri kaplje v prst.
Kri gmajno poji.
Krvavo je sonce.
Kot kri nebo rdi.

Vsi gredo . . . Vsi gremo
iz BITI v NEBITI . . .
Ubijamo druge,
da sami bili bi lahko ubiti.

Štefan Simonič:
DOLENJSKA PRESLICA

Ko sem še živel, mi misel na smrt
v nočeh je počitek grenila.
„Čemu ta nesmisel?“ si rečem sedaj,
ko tema me je zagrnila.

Ti soded ob meni vso slavo si žel
od rojstva do zadnjega dneva.
Vsak zase, enako pod zemljo sedaj
sameva, sameva, sameva . . .

Ko tebe zagreblji so z vsemi častmi,
ti z venci gomilo obdali,
drag kamen ti svojci postavili so,
ime ti v marmor vklesali.

Nad mojim pa domom le križ je lesen,
v njem žebliji v dežju rjavijo.
Moj grob, ker je le siromaka pokril,
pa poljske cvetice krasijo.

Prerasel plevel bo nad mano zemljo
in veter jesenski, ki brije,
morda mi prinese semena na grob
od cvetja med travo, da vzklije.

In vendar ni v meni nobenih želja,
da v tvoji bi krsti počival,
saj slastna sva črvom enako oba,
le kaj bi ti torej zavidal!

Če nekdanj, ko tlačila sva še zemljo,
lahko si vse kupil, obsegel —
pred belo ženičko, pod njeno koso
si vendar nemočno podlegel.

Tu zdaj sva enaka — razpadava žel
Za naju več svetle ni zore.
Brezupne za blagor so borbe bile,
saj vse se kupiti ne more.

1.

Če bil bi vihar —
odpihnil iz srca bi bolečino,
položil na obraz tvoj vso milino,
ki po nevihti se blešči na nebu.

Če bil bi sonce —
spet ogrel bi ti premrle roke.
Posušil solze ti v očeh, v srcu
bi obudil upe, davno pokopane.

A jaz le človek sem samo!
Z rano v srcu, ki jo je novi čas zarezal.
S prezgodnjo gubo na obrazu . . .
Komu naj, trhlo deblo, bom v oporo?

3.

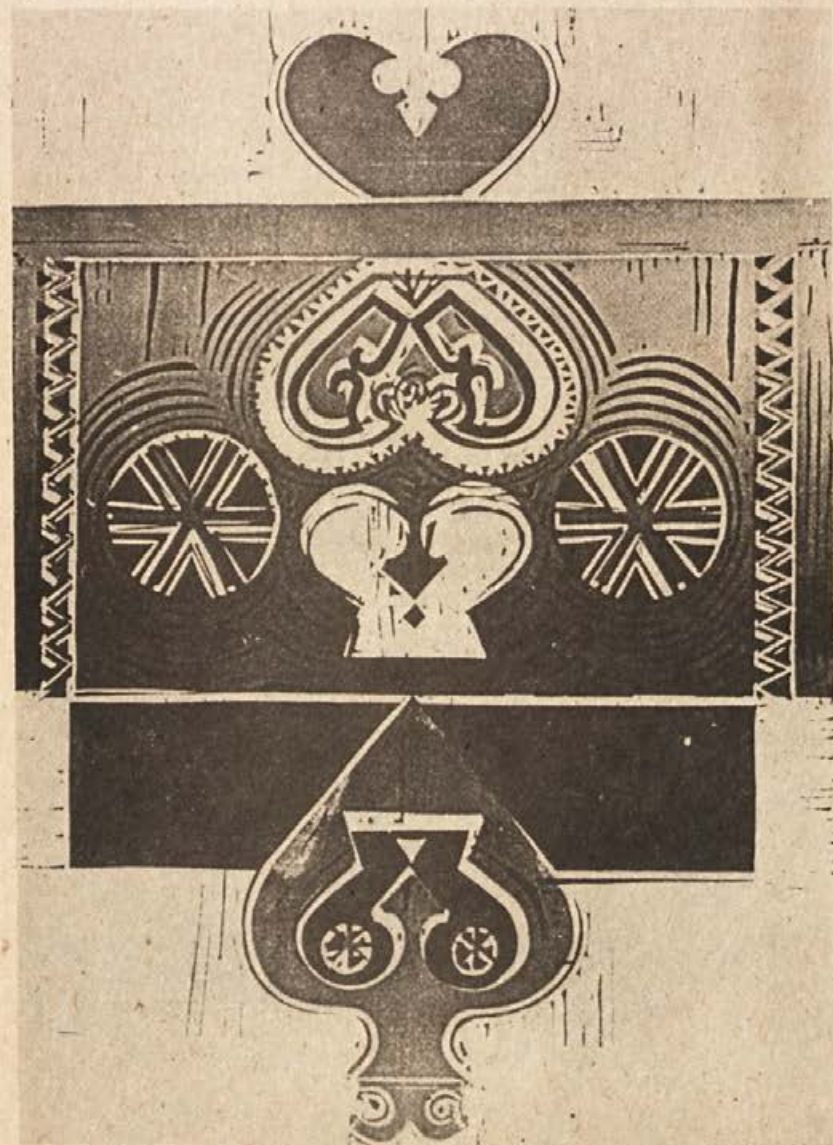
Tam pri sosedu so imeli psa.
Lepo zalit je bevskal v pasji uti.
Košat mu rep veselo je mahljal,
ko ga trepljal je gospodar naduti.

Seveda! Pes rodovnik je imel.
Zato se imeniten je košatil.
In hrano je najboljšo jesti smel,
saj s slabo le rodovnik bi se blatil.

Povrglo pa nekoč se je ščene
neznatnega, ubogega očeta.
Bes gospodarja ne pozna meja,
in res — ni revše ućakalo leta.

Brez lastne krivde pa sem tudi jaz
med vami ves nezaželen zadihal.
Ker v meni žlahtne modre ni krvi,
nemočen že od rojstva sem usihal.

A vedite, da sleherni osat
s poslednjim dihom ščiti korenine.
Uporno čaka, da morda nekoč
ošabna modra kri za vedno zgine.

vida češnjevar -fritz

MOJ SVET

Odločena sem, da bom znova postavila svet: po žensko. Izobčila bom vse koristne stvari. Živeti bodo smeli le oni ki znajo uživati lepoto. To bi bil svet, kjer bi živelo le par ljudi: starec in starka — za okras kot starine — drobno dekletce z debelimi repki in rjavi fantiček živih oči. Središče bi bila seveda jaz — ženski princip, dvojka — razpolovljenost. Nič me ne briga, kaj bo z ostalimi. Pa naj si vsak zgradi svoj svet. Če zmore.

MOJA PESEM

Moja pesem, bratje moji, je umrla. Že na poti je zakrvavela. Že na poti je trpela. Na poti med ljudi.

Moja pesem, bratje moji, je umrla. Brali so jo z naočniki na očeh z nasmeškom na ustih, z ledom okrog srca. Moja pesem se je uprla.

Niso je brali tisti s kmetov ne tisti iz rudnikov ne tisti iz tovarn. Nihče tistih, ki imajo trde roke in mehko srce.

Moja pesem je trpela, ker je niso razumeli. Pustite me samo, bratje moji! Moja pesem nikdar ni, oj, ni živela.

NAJ PESEM DOZORI

Daj mir, ne hodi naprej. Odnesi svoje roke in svojo ljubezen. Danes nosim v sebi pesem, vse drugačno, čisto, neizpeto pesem o nerojenem otroku. Hočem, da pesem mirno dozori v meni. Ko bo dovolj oblikovana, jo bom poslala v svet. Nosila bo s sabo spomine na najino ljubezen.

Naj mislijo ljudje ob njej.

Naj mislijo ob njej, kot bi morali misliti ob vsakem novorojenem otroku: da je to sad ljubezni.

Da je ob spočetju človek čist, kot je čista pesem.

Naj vedo, da je pesem isto kot nasmeš otroka. Naj ljudje ne pozablajo na pesem!

drago rustja beganje rok

plavo

(ali sedmi list iz sedmih zapiskov o misli in hotenju — zari ti nohte v: zakaj biti?)

Iz otrple jesenske megle se otožno izvija dan in mesto prašnih cest razgalja obrob ostudne podobe časa, ko misel pronica globoko v kamen nemoči!

Misel plaho beži nazaj v nikoli pozabljene kraje hladnih senc, duhtečega sena in pesmi gričev; v nikoli povrnjene kraje prvih, brezskrbnih korakov, kjer je na poti ugledal tisti kamen, tisto težko, dvoumno: zapiti se? — v podobi nemočne, do prežrtih kosti opite betežnosti starega očeta! In: tema velikih oči, ki se niso nikdar uprle nesmislu bežanja; in tako: trde bele roke, ki so nenehno in spet pohlepno grabile kozarec; in tako dalje: nemo okamenelo telo! je bilo nem odgovor. Nem, to O n a ve!

O n a ve za prašno in črepinj polno pot! O n a ve za razpeta krila plavih konjev, ki poletijo v noč raztrganih sanj, v noč, ki je botra pričakovani, ostudni samoti! O n a ve za pijano radost, ki nikoli ne pospravi razmetane podobe noči, ko pride dan in misel!

Kako prekleto dolgo, od nekdanj že ji je orisoval nehotno misel na tiste kraje, na tisto spoznanje brezupa, ki prinese noč in pozabljenje bitij. Ni mogel slediti prevzetnim besedam, ki so utrujeno kapale iz kosmatih ust, toda hotel je, da bi mu vsaj malo verjela in prenehala vrtati vanj z nenehnimi pomisleki trhle vesti.

O n a je njegova vest, ki se zmeraj vrača, spet in spet očita!

Objame ga, ko je do vrha oblit kakor v večeru pozabljen lokvanj, in on počasi, strpno,

kdaj tudi brez volje, vlačí iz onemele duše kamen nemoči, lepi v besede pijano radost, prežeto z grozo opomina starega očeta. In spet se dojetje beganja rok od kozarca do in tako dalje! — razbije na njenih prsah, izgubi nepojmljivo v neumnem mednožju.

Nikoli še ni domislila v lepi glavici hotenja: biti jesensko listje, biti jesensko listje!

Listje pada v jesensko meglo. Noč je tam daleč izza brstenja sanj. Nepometen je prah mračnih poti. Dan skopni. In že omamlja prihod v pijano mesto velikega kapitlja. Misel vre v osladnem vzduhu beznic. In beganje rok postane kozarec. In ko bo prišel dan, z njim misel, in ko bo prišla O n a, ji bo rekel:

„Ženska, pod brezo je bil veter spet sam in je zobal kruh!“

In prežrte kosti morejo biti opomin v spominu.

In prihod poti do beganja rok.

In misli o podobi časa in misli o strupu poti.

V obrobu bežati v kamen, kamen, nemoč!

Ivan Seljak-Čopič:
NOVO MESTO

Sprehodil sem se po ulici. Gledal sem hiše, prazne in zapuščene. Na oknih ni bilo nobenih znamenj človeške prisotnosti. Zaradi tega dejstva nisem bil vznemirjen. Toda luknja v moji zavesti mi ni dala miru. Ne da bi sam hotel, sem se moral vrniti k hiši. Za njo so imeli stanovalci vrtove. To sem vedel kar tako, ne da bi se spominjal, od kod to vedenje izvira. Ko sem se ustavil pred vrtom, sem s pogledom splaval čez golo, črno zemljo, ne da bi si kaj mislil, ne da bi imenoval čudno občutje, ki me je obšlo. Tedaj sem uprl pogled na tla. Tu je ležala mokra kokoš. Dregnil sem jo z ного. Njene oroženele veke so se trudno odprle. Spogledal sem se z motnim sijajem njenih oči.

Potem so veke spet padle skupaj. Mislil sem, da je žival prezebla in da bo oživela, ko jo bom ogrel. Sklonil sem se k njej, jo prijel in jo nesel k prsim.

Tedaj sem zagledal na njenem trupu tolste, bele črve. Kot iz daljave sem zavohal gnilo meso. Položil sem kokoš nazaj na zemljo. Ozrl sem se proti kletnim oknom. Na enem izmed njih je stala posoda z bencinom. Prinesel sem jo h gnili živali in jo polil. Kokoš se ni ganila. Vdano in potrpežljivo se mi je prepustila. Prižgal sem vžigalico in jo primaknil k njej. Dvignil se je temno rdeč plamen in črn dim. Gledal sem, kako so zublji požrli perje, kako se pečejo črvi in kako gori meso. Manj je bilo kokoši, bolj sem bil miren. Ko je ostal samo še pepel, sem z ного nanj nasul zemljo, nesel posodo nazaj na okno in se vrnil v hišo.

Zvitega v udobno embrionalno lego, zakopanega v tople odeje me je iz sna iztrgala zamolkla tišina. Znenada me je obšel občutek, ko da padam v brezno. Previdno sem odgrnil odejo. Pogled je počasi splaval čez temačno sobo in se ustavil na oknu, na katerega so pritiskali svinčeni oblaki.

Iz trebuha se je izvilo občutje tesnobe in mi preplavilo telo. Udi so odreveneli, tako da se nisem mogel premakniti. Moral sem zbrati vso moč volje, da sem lahko zlezal iz postelje. V gluhi tišini in somraku so zaspali tudi moji čuti; oblačil sem se kot v sanjah. Potem sem z negotovimi koraki zapustil sobo.

Sprehajal sem se po golih, temnih prostorih, kjer ni bilo niti enega kosa pohištva. Ves čas se mi je dozdevalo, da sem to nekoč že doživel; prav nič začuden nisem bil nad praznino in temo. Toda nekje v zavesti je bila prazna luknja, ki me je motila. Opozarjala me je, da je še nekaj, česar še nisem odkril. Ta občutek je vse bolj naraščal. Prišlo mi je, da moram odkriti stvar, katere neprisotnost me moti.

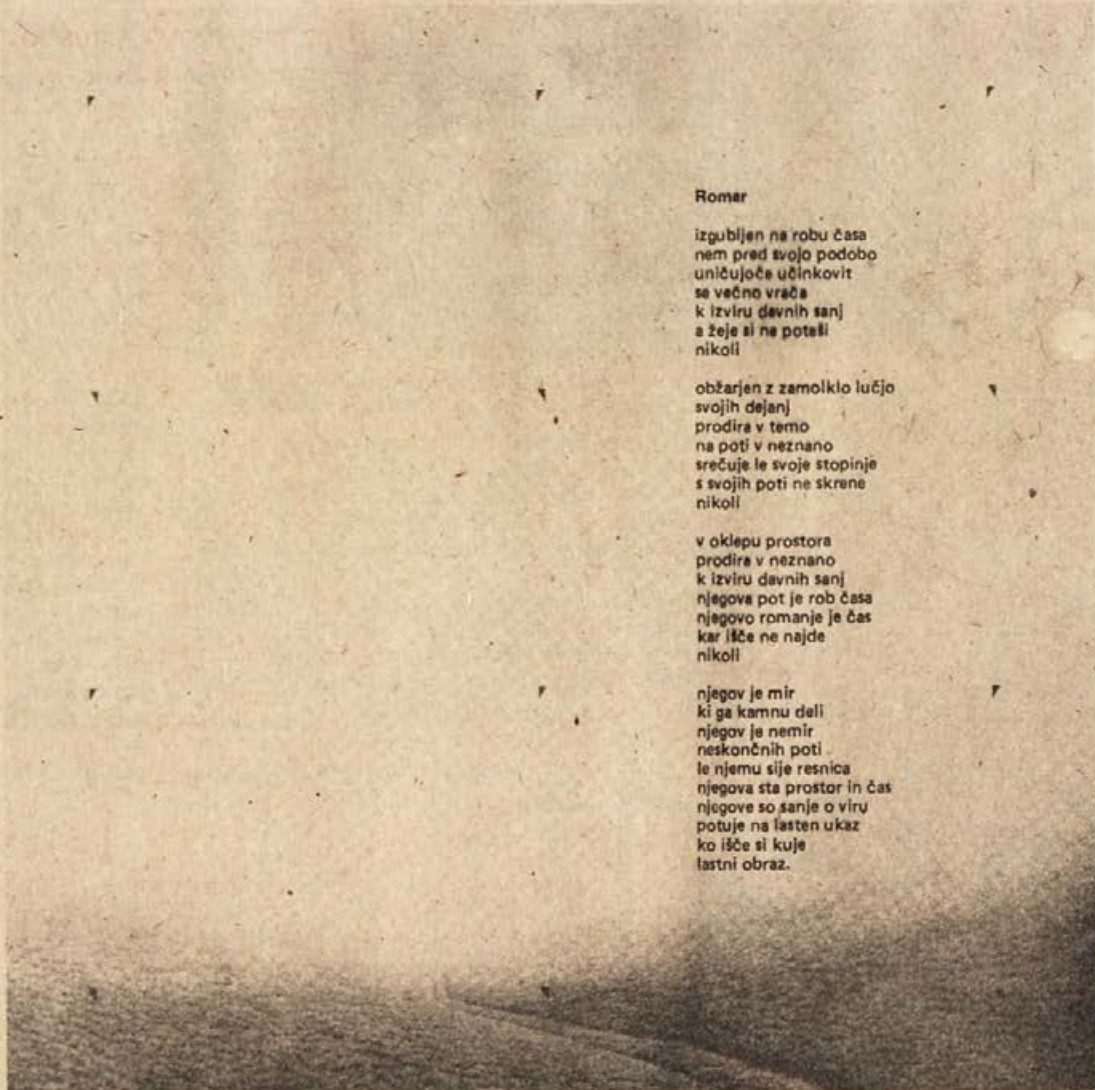
Nenadoma sem se znašel na visokem, dolgem hodniku. Z njega so vodile navzdol široke, betonske stopnice. Samodejno sem se spustil po njih. Tudi v spodnjih nadstropjih je bilo tiho in temno. Ko sem se znašel zunaj, mi je v obraz udaril hladen, a ne oster, skoraj mlačen zra... Pogled se mi je ustavil na jekleno sivem asfaltnem cestišču, ki se je stapljalo z oblaki.

Ivan Seljak-Čopič:
KRAJINA

milan beležke markelj s potepanj

Boris Jesih:
KRAJINA

Romar

izgubljen na robu časa
nem pred svojo podobo
uničujoče učinkovit
se večno vrača
k izviru davnih sanj
a žeje si ne poteli
nikoli

obžarjen z zamolko lučjo
svojih dejanj
prodira v temo
na poti v neznano
srečuje le svoje stopinje
s svojih poti ne skrene
nikoli

v oklepu prostora
prodira v neznano
k izviru davnih sanj
njegova pot je rob časa
njegovo romanje je čas
kar išče ne najde
nikoli

njegov je mir
ki ga kamnu deli
njegov je nemir
neskončnih poti
le njemu sije resnica
njegova sta prostor in čas
njegove so sanje o viru
potuje na lasten ukaz
ko išče si kuje
lastni obraz.

1. poti na dolenskem
ne gredo mimo vasi
vijugave prašne in blatne
te peljejo varno
mimo vseh mlak
do ljudi

2. v vaških gostilnah
so take ure
da so stene potemnele
od dima
da je vino razlito
na mizi
da si mačka drgne hrbet
da zlata svetloba večera
riše kvadrate po tleh
da si čisto sam
in ne veš
zakaj si prišel
kam greš

3. na poševni zemlji bendje
včasih ležiš
z bilko trave v ustih
in se žalostiš
v jesenskih vinogradih
grozdje zori
v daljavi poldan zvoni
in tako ti je
kot da že vse življenje
sok travnate bilke
te v ustih greni

4. na vaških grobovih
je smrt prijazna gospa
ki rože in vence
rada ima
popoldan ob cerkvi leži
šmarnico pije
dravo kadi
zraven pa šteje:
ta mesec eden
prihodnji tri ...

5. v vegasti hiši
možiček sedi
na mizi ob oknu
orehe drobi
v kotu pa radio poje —
škrtno in počí
glasbe več ni
možiček zavzdihne:
spet so gospodje
v ljubljani na malico šli

6. tudi prešeren je nosil
dolge lase
ampak takrat so taki časi
bili
in drugačni ljudje
gosposki in fini
zdaj pa že vsako zмене
si pušča dolge lase —
tako govori in modruje

zgrbančen starec pri mizi
gledaš ga kako pijano
v brado momlja
hej stric boste dva deci
mu praviš
on pa doda
saj vam se taka frizura
kar dobro poda
pa ti je pri srcu težko
res včasih so drugačni časi
bili

7. eh dolenska
tako rad jo imaš
ko se potepaš okoli
nedeljski popotnik
z beležko v žepu
tako rad jo imaš
pa vendar si tujec
že dolgo
na njenih poteh

severin šali pesmi

PESNIK

Ker nisem potnik,
ki nosi vzorce,
ne popotnik,
ki obiskuje
preklete
in svete kraje,
ampak sem romar,
ki ne gre nikamor
in je vendar povsod,
le z malo brašna
v prepereli torbi,
in s palico,
ki ne bo več
ozelenela,
in s sanjami,
ki ne bodo
nikoli resnica,
zato sem pesnik . . .

VEČER

Za tri dole, za tri gore
mrtvo sonce v svoj grob gre,

gre v daljo nepoznano,
gre tja daleč za morje,
odhaja tja, kjer mrtvi spe.

Mrtvo sonce pokopano,
mrtvo sonce v grob dejano.

Pride jutro, pride rano,
vstane sonce pokopano,
dvigne se nad dol, gore —

mrtvi le naprej leže . . .

MOLK

Samo kapljanje rose,
samo tišina,
in molk.

Morda je glas
v tem kapljanju rose,
morda je pogled
razpršen po kapljah,
morda zvođenela kri
daje barvo tej travi . . .

Glasu ne slišim,
pogleda ne vidim,
krvi ne čutim,
samo ime,
ki je izgubilo glas,
berem na kamnu.

NEDOSEŽNOST

Vem: bližina
je samo še
v daljavah,
nekje
na zadnji meji,
in šotor zatišja
le na brezpotnih
goljavah sna.
Nikoli ne bom videl
Kiteža, nikoli
stopil na goro Tabor,
nikoli ostrmel
v hramu bogov,
nikoli ne bom stal
na robu sveta,
nikoli prijadril
v pristan smisla.
Daleč je vse,
predaleč,
čas pa umira . . .

IZ SPOMINOV NA RUSIJO

Sergej-Troickaja laura

Potemnelo zlato,
kadilo umrle slave,
črne žene
časov pravoslavja,
črni popi
in rumene sveče
mrtve dobe.
Pred oltarjem
mož z veliko brado,
z lasmi po vratu,
ves v zlatu.
Lahko bi bil Tolstoj,
Kristus, ko se je
umaknil v puščavo,
pradavni car
z Asurbanipalovo glavo
ali da Vinci
ali nekdo,
ki ga tudi ni več,
čeprav je v tej deželi
povsod navzoč,
zunaj te laure,
prisoten
in vendar nestvaren.
Ikone
me gledajo strogo —
nekakšni
svetniški roboti
kot danes junaki v stripih.
Gospodin pomiluj! . . .

RESIGNACIJA

Uvene so
nekdanje radosti,
odpadlo listje
starih žalosti.

Nad pustim poljem
nekaj bledih zvezd,
v trhljih vejah
mrzel, suh šelest.

Počasni čas
se je spremenil v hip
in hip postaja
le še mrtev kip.

Odpri se v knjigi
obledela stran . . .
Pisalo je,
zdaj iščem tekst zaman.

Ne vidim vrst,
ne najdem več podob
in misli so
kot izgubljen golob —

odnesel pismo
naj bi v tuji kraj:
ni prišel tja,
ni vrnil se nazaj.

POPOTNIK

Nemara je
samo še kak korak,
in če bi šel,
bi našel živ vodnjak.

Sedi v pesku
kakor temen duh
in vlago vso
mu pije veter suh.

In zdi se mu:
brez haska je korak;
lepo bo biti
v pesku okostnjak.

Na mesečini
bo sijal ves bel
in plašil njega,
ki bo mimo šel . . .

VPRAŠANJA BREZ ODGOVORA

Kaj, če je
prostor življenja
res le puščava?
In če je
tudi čas življenja
puščava?
In če je to,
kar nas nosi,
zgolj veter,
pomešan s peskom?
In če je tisto,
kar bo,
že minilo,
in če bo preteklost
še le v novih
vekovih?
Saj ko o tem misliš,
se vse pomeša,
in tudi prostor in čas,
se odkrivata
le v paradoksih,
in morda
živimo le nazaj,
ko nam uhajajo leta,
in če ni že davno v nas
vse tisto,
kar bi radi ujeli? . . .
Potem smo lahko
tudi otroci zvezd,
potem smo lahko
v najožjem sorodstvu
s travo in kamni,
in lahko, da ni
ne življenja ne smrti,
samo mi . . . in vse
le privid nečesa,
kar je bilo, kar je
in kar bo . . .

jaz,
leteči norec,
konj s province,
mrzel kamen,
izkovano sovraštvo . . .
jaz, ti
ti, jaz
ti obala lepote,
bel cvet,
modro morje,
svetel horizont . . .
ti, jaz

jaz, ti
jaz, leteči norec,
ti obala lepote,
jaz konj s province,
ti bel cvet,
jaz mrzel kamen,
ti modro morje,
jaz izkovano sovraštvo,
ti svetel horizont . . .
jaz, ti
ti, jaz

NEPRIZADETOST

srh me spreletava,
ko opazujem druge,
kako drvijo v smrt —

v srce se mi neusmiljeno
zadirajo osti
njihovih zadnjih pogledov —

njihove duše
plavajo okoli mene
in mi pošiljajo prekletstvo, —

jaz pa si bom nadel
bršljan avtomobilskih volanov
in ovenčan s slavo
hodil po razbitinah
umrlega imperija . . .

1.
razpad imperija me ni prizadel,
MORALO je priti do tega,
pa vendar . . .
nekaj časa bomo
živel v iluzijah,
potem pa —
kdo ve?

2.
hodil sem po deželi
in nabiral belo kamenje,
samo belo —
ena, dva, tri, štiri . . .
dovolj bo —

3.
štirje kamni v mojem žepu,
štirje beli kamni,
malo pa vendar dovolj —
„imeli smo junaka za prijatelja
in obžalujemo njegovo izgubo!“
(po mestu je polno takih in
podobnih napisov)
vendar mene to ne prizadene

4.
v meni se je dvigala strašna misel
s prividom okrvavljenih trupel,
ki so po razpadu imperija
ležala po vsej deželi —
(bil je le trenutek slabosti)

opustošeno polje leži neobdelano,
požgana hiša v razvalinah, živi objokujejo mrtve,
a jaz ljubosumno stiskam k sebi štiri bele kamne
in me nič ne prizadene . . . (?)

toni vovko

Kdor ni trpel,
me ne bo razumel.
Kdor ni ljubil,
se mi bo smejal.
Kdor ni čutil,
mi ne bo verjel.

SMRT NA TUJI ZEMLJI

Léži na mrzli zemlji tujine
in hrepeni po domači toplini zemlje.
Odperte prsi se napejajo v hrepenenju
in iz njih bruha kri.
Léži stavec na tuji zemlji . . .

léži in sanja o domovini,
v kateri mu mati srce je rodila . . .
in hoče nazaj,
hoče, da mladost se povrne,
ki jo v tujini prodal je za dolar.
Léži stavec na tuji zemlji . . .

léži z odprtimi prsmi
in mravlje mu košček za koščkom
odnašajo v domovino tisto,
kar naj bilo bi srce.

SLEPI MARTIN

Po trdem kamenju se senca premika,
palica bela išče opore na tleh.

Tom; tak, tom, tak . . .
Slepi Martin gre v mesto.

Žalostno harmonika poje
pesmi otožne, napev grenak,
tom, tak, tom, tak . . .

Na pločniku obsedel je slepi Martin.

KONEC

Stopila je v cerkev:
narisala križ
na čelo,
na usta
in prsi.

Koleno se je upognilo:
pod razpelom,
pod hostijo . . .
pod misljo,
pod težo nje same.

Nikoli več ni vstala.

marjanca colarič

VES ČAS ZA MENOJ

venec stopinj hodim.
križam ga po sredi
s temnim molkom,
z obrabljeno besedo.

kako dolgo je še
do škrlatnega petja petelinov!

bojim se spet iti
mimo rumenega obzidja.
kako globoki tolmeni so v njem!
in koliko grmovja,
v katerega bi skrila
vse rituale
najinega porušenega templja.

Evgen Sajovic:
VAŠKA VEDUTA

DOBRO JE

dobro je biti v temi;
molčati pred obrisi vsakdnevov
in misliti na rdeče makove cvetove
in na odsotnost živih slik,
ki v sebi skriva jo semena sok.

dobro je skozi fosfor belih rok
pošiljati v temo
odtenke svojih čravih barv
in na obronku modrega lanu
v polnoč odpreti sinjo plimo dneva.

IŠČEM

iščem v sebi
težko grudo
z moje njive.

iščem lemež
svojih brazd globokih,
drobno seme,
ki me je zorilo,
trdo jeklo,
ki me je kalilo.

iščem v sebi
svojo drobno sled,
pa jo davno že
prerasla bela je ledina.

PRELUDIJ V SIVEM

gola drevesa brez senc
razširjajo roke
kakor za objem.

počrnele in ovenele georgine,
ki jih zvečer stresa veter,
pomešan z dežjem.

jesen.

polja so prazna.
kakor mrličji leže ob poteh.

prasketanje trav,
razsušenih od hladnih pogledov.

prazna in mokra gnezda
pod kodeljami črnih streh.

rumeno zrnje dišečih večerov
se mi kot voda pretaka v dlaneh.

PRAZNA VAS

v zatišju belih, golih reber
za vasjo
so trdoživi pajki razpredli
po bregeh
tršate niti nad praznino
trhlih brazd,
v medvejevju gluhih, težkih senc
se vsako noč ob najpoznejši uri
s trikratnim bevskom neki glas
izda.

na temni, kameniti poti med
vdrtimi bregovi
se v mesečini postava bela, dolga
kakor slap
in tenka kakor curek, z izpranim kamenjem
tgra.

ko vsako jutro se zapre obzidje belo,
v kotih praznine zazija razpelo.

ivan samonikla škofljanec

Nisem
še videl
tvojih oči
a vem
da so črne

Nisem
še videl
tvojih prsi
a vem
da so polne

Nisem
še videl
tvojih lic
a vem
da so cvetoča

V srcu si
SAMONIKLA

PESEM JE MENE RODILA
IN NISEM JAZ PESMI
VSE JE V ČLOVEKU
OGENJ IN VODA!

Tomaž Perko:
POKRAJINA PRI ŠMARJETI

SANJAJ ...

Sanjaj ...
ko sem tvoj
ko poljubljam
ti govorim ...

da bo poljub
najin
da bo šepet
najin
da bo večer
najin ...

Sanjaj ...
ko odhajam
da bo poljub
ostal
in opajal
da bo šepet
ostal
in govoril
da bo večer
ostal
za lep spomin

KAKOR SENCA ...

Kakor senca
padaš
mi v naročje
tiha
hladna
kot so jutra

Kakor senca
se izgubljaš
v naročju
več te ni
objem je prazen
ob njem
globina

Samo senca
ki živi
ki mrje
s soncem naših dni

VRNI ME ZEMLJI ...

da obrodim sad
da požnem cvet
da počijem
ti v naročju

da vpijem solze
da postanem studenec
da okusim ustnice
ko me boš pila

da razkrijem
svoja polja
da ti poklonim
ta šepet vetra
in milino
morske pene
ki se ti v dlaneh
v zlato prelije

Vrni me ZEMLJI
da postanem bogat

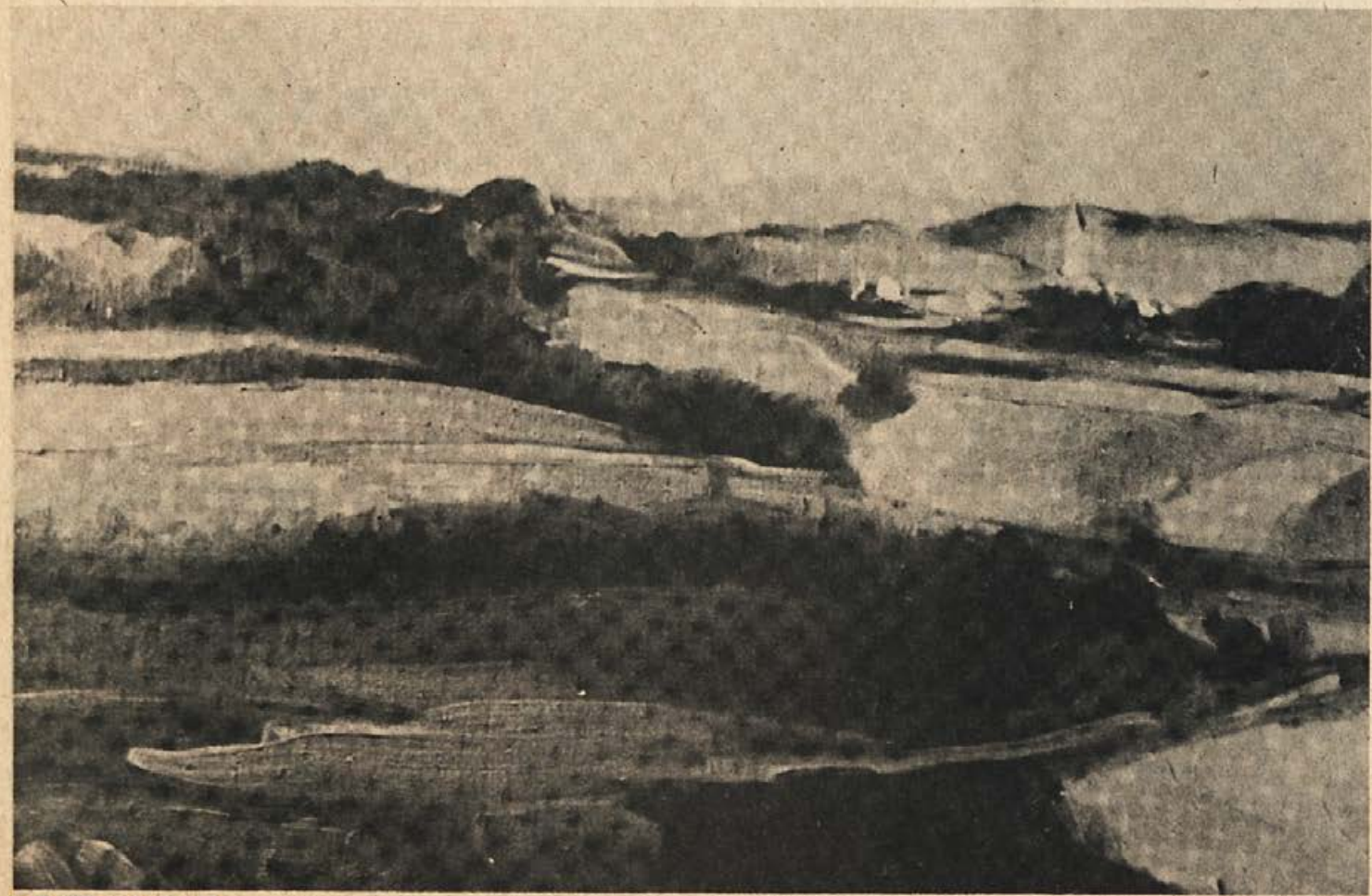
DA SI POLJANA ...

Da si poljana ...
preoral bi tvoja
neizmerna prostranstva
in se povrnil
k samemu začetku

Da si poljana ...
vsejal bi seme
ti v bele grudi
in v strahu
pričakoval
bogate jeseni

Da si poljana ...
bila bi mati ...
in JAZ ...?

NEKAJ BI MORAL BITI!

avgust gregorčič

Preteklost ostaja črna prst nad grobom,
kjer trohniijo sanje,
vendar iz te prsti poganjajo
najlepše rože sveta — spomini . . .

MISEL

Kadar modre oči
srečo razsipajo
v mojem vsemirju,
utripajo zvezde vso noč.

Daleč od zvezd pa spi
jutranja zarja
in sanja . . .

Sanja o poti do zvezd,
rada bi v zlate lestence
jih vpletla,
rada bi mrak prepodila z neba,
da bi se s soncem
igrala vso noč,
tako, kot igrajo se s soncem
metulji in ptice,
ki smejo živeti . . .

Daleč od zvezd
spi jutranja zarja
in sanja in sanja.

SAMOTEN HLAD

Kadar pritisne hlad,
še kamenje zastoče,
kamenje brez duš
in brez src . . .

V ljudeh pa so duše
opete že v tisočih pesmih,
so srca
in v srcih simboli
vseh toplih ljubezni . . .

in kadar pritisne hlad,
zastoče le eno srce
močnejše kot gora kamenja
in duša izliva molitev v solzah,
ki udarjajo v noč
in vendar nihče jih ne čuje . . .

Kadar pritisne hlad,
še kamenje zastoče,
kamenje brez duš
in brez src . . .

ŽELJA

V drobnih dlaneh
je nanesla
lepljive tišine
za polne košare nemira . . .

Ostala je nema
pod krošnjo besed,

a veje še vedno
sanjajo v jutro,
da jih ogrne
s poljubi zelenja . . .

NA NEKEM GROBU

Včasih obstaneš na grobu
kakor samotno drevo,
ki mu že leta in leta
v prst korenine rasto.

V tej prsti je sreča vsejana
s semeni umrlih sanj
med iztrohnjene besede,
med kamenje praznih lobanj . . .

In ko na tem grobu obstaneš,
moraš ostati drevo,
ki bolečine ne čuti,
če se vanj rezila zažro,

če ga življenje drobi kot sekira,
če vanj nesreča udarja
in če ga podžiga nemir
za nova boleča spoznanja.

ŽIVLJENJA IN SMRTI

Vsak večer
se iz bokov noči
izvijajo sanje,
slabotni otroci brez joka,
z življenjem za nekaj minut . . .

in vsak večer
odnašajo sence
rdeče obarvane krste
na pokopališče pozabe.

SPOZNAVJE

Brstje nerazcvetelih rož
je v nocojšnjo temo
poslednjič dahnilo
vonjave jeseni . . .

Povsod so utihnile ptice . . .

Žalost je v meglo
nedorečenih besed o ljubezni
izlila jasnino mladosti
in sreča je v solze
razsula svoj lesk,
da se zanjo iskre ta večer . . .

Srce več ne sanja pomladi.

ivan dez zoran v mestnem parku

Ne na ukaz nekakšnega boga
in ne zaradi maš, procesij, litanij
se v mestnem parku, ko se zvečeri,
ulije dež, ne mana iz neba.

In ko takole kar naprej škreblija
po pesku, listju in bobna po klopeh,
mi je kar žal, da nisem pri ljudeh,
ki lahko pravijo: „Pa smo doma.“

Zakaj sem tu — brezdelnež in lenuh,
kakor poslušam — sam ne vem,
le to bi rad povedal, tukaj smem,
da sem, iščoč resnico, bil ob kruh.

Bilo je dobro, dokler . . . pa sem šel čez prag,
a ne kot človek, kot „nevarna smet“.
Zdaj berem, da bo šefič šel sedet,
da so ga delavci . . . (Pa naj ga vrag!)

A tale dež . . . Zdaj leze že za vrat,
da bom prav kmalu le še v mislih suh.
Lepo je njim, ki imajo vsaj za kruh,
jaz pa odtlej vsak dan: od vrat do vrat.

Od vrat do vrat? Pa ne še zdaj, potem.
Utrujen sem, zato bi že rad spal.
(O, črne sanje . . .!) Kje sem že ostal?
Nocoj pod klopco, jutri pa? Ne vem.

Maria Helena Grychowska:
NOVO MESTO

ZAJČJA KOLEDNICA

V tujem grmu ne prespimo noči,
a če že ni druge izbire,
spimo stoje in odprtih oči,
beg je modrost naše vere.

Glojemo, kadar pač glojemo,
čudno človeške so naše poti,
da se do konca preglojemo,
da tudi zajec svoj čas preživi.

ČAS POSTREŠČKOV

Dan se odlepil je
s cestnega tlaka,
veter je planil
v meglene poljane,
po ulici čakanja
dolgčas koraka,
star prah miruje
na listih platane.

Dolgo ni, dolgo
nobenega vlaka,
nobenih oči in
nobene bližine.
Pijan od samote
in truden od mraka
capljam za postreščkom
do prve gostilne.

BOLJŠI SVET

Ležiš na gladini sanj,
kjer je vse nepomembno,
kjer je vsaka zvezda
lahko znamenje rojenih
ali s kamni obljuden svet.

Na tej gladini mirno ležiš,
ne da bi bil komurkoli napoti,
lahko na hrbtu ali na trebuhu,
čisto nag ali gosposko oblečen.
Lahko se smeješ ali samo poslušáš.

Poslušáš, ne da bi kdo vedel kaj,
se smeješ, ne da bi kdo vedel čemu,
lahko poslušáš roparja in policaja:
glas tistega, ki bo jutri obešen,
in tistega, ki na grob zlat križec dobi.

Sreča je, pravijo, ta gladina sanj,
sreča zato, ker je pot do nje kratka:
oči zatisneš in si že zleknjen na njej:
lahko na hrbtu ali na trebuhu,
čisto nag ali gosposko oblečen.

slavko smerdel ivan lapajne, spominski prvi ravnatelj meščanske šole v krškem zapis

17. novembra je minilo 43 let, odkar je preminil Ivan Lapajne, eden izmed najzaslužnejših šolnikov na Slovenskem. Bil je prvi ravnatelj meščanske šole v Krškem. Prav je, da se spomnimo tega velikega moža, čigar delo bo ostalo za vedno zapisano z zlatimi črkami v zgodovini slovenskega šolstva. Krški meščanski šoli, ki je nastala v času, ko se je takratna oblast prizadevala pomčiti slovensko mladino, pa je dal Ivan Lapajne trajen pečat slovenske šole.

Ob Lapajnetovi smrti je v Učiteljskem tovarišu izšel nekrolog, v katerem je podrobneje opisano življenje in delo tega velikega rodoljuba:

„Pokojni tovariš Ivan Lapajne se je rodil 22. februarja 1849 na Vojskem pri Idriji. Osnovno šolo je obiskoval v Idriji, realko v Gorici in Ljubljani, moško učiteljske v Ljubljani, kjer je napravil 1868. leta zrelostni izpit, ki ga je usposobil za učitelja na glavnih šolah. Ker ni dobil takoj službe, je vstopil po maturi v 5. realko. V tem letu je bil instruktor v rodbini takratnega deželnega predsednika Konrada Aibichsfelda, ki je postal pozneje na Dunaju naučni minister. Po prizadevanju Konrada Aibichsfelda je dobil Lapajne službo učitelja na rudniški šoli v Idriji, kjer je prebil dve leti, potem je postal nadučitelj v Ljutomeru; službo je opravljal sedem let. Leta 1878. je bil imenovan za začasnega ravnatelja na novo ustanovljeni meščanski šoli v Krškem, štiri leta pozneje je postal stalni ravnatelj; na tem službenem mestu je ostal do upokojitve leta 1906. Ker je bila novoustanovljena meščanska šola v Krškem mišljena kot nekakšna ponemčevalnica za Posavje, je avstrijska naučna uprava mislila imenovati za ravnatelja nekega nemškega profesorja. Ker so pa poznali člani takratnega krškega okrajnega šolskega sveta g. Ivana Lapajneto po njegovih spisih kot izvrstnega šolnika, mladino ljuba ter narodnjaka in ker so hoteli imeti na vodilnem mestu meščanske šole Slovenca, so glasovali pri seji, ko se je oddajala ravnateljska služba za g. Lapajneto proti volji takratnega glavarja in naučne uprave. Leta 1871. je napravil g. Lapajne na učiteljskem v Ljubljani usposobljenostni izpit za meščanske šole iz jezikovno-zgodovinske skupine. Bil je prvi Slovenec na bivšem Kranjskem, ki je imel toliko volje in poguma, da je šel k izpitu pred popolnoma nemško izpraševalno komisijo.

Poverjeno službo je vršil z največjo vestnostjo in požrtvovalnostjo. Svoje učence je vzgajal vedno v strogo narodnemu duhu, kar so mu v tedanjih časih pogostokrat očitali.

Ker ni imel takrat noben založnik poguma založiti šolskih zvezkov s slovenskimi napisi, je izdal g. Lapajne na lastne stroške pisanke, ki so imele na obojnih straneh zemljevide s slovenskim besedilom; izdaja teh zvezkov ga je stala 2000 goldinarjev. Ker ni bilo odjemalcev za te zvezke, jih je ob priliki svojih nadzorovanj razdeljeval učencem brezplačno po osnovnih šolah. Po njegovi zaslugi so dobivali v prvih letih obstoja meščanske šole učenci brezplačno vse učne knjige in šolske potrebščine. Takoj po svojem prihodu v

Krško si je osnoval lastno vremensko opazovalnico. Leta 1883. je priredil v šoli poljedelsko, živinorejsko in sadjarsko razstavo v zvezi s tombolo; dobitki so bili poljedelski stroji. Razstava je bila zrcalo takratnega blagostanja okoliških kmetov. Veliko truda je imel g. ravnatelj Lapajne z nabavo opreme in učil za meščansko šolo. Podpirali so ga pri tem delu učitelji, ki so službovali na šoli.

Že v Ljutomeru je osnoval list 'Slovenski učitelj', v katerem je navduševal svoje tovariše in toplo zagovarjal nove šolske zakone in pravice učiteljev.

Bil je sotrudnik pri raznih listih, posebno pri 'Zori', 'Ljubljanskem Zvonu', 'Popotniku' in 'Učiteljskem Tovarišu'. Dopisoval je v 'Slovenskem Narodu', 'Edinosti' in 'Soči'. Bil je soustanovitelj 'Dolenjskih Novic' v Novem mestu in 'Domovine' v Celju.

Ob vsej tej mnogostranski zaposlenosti ni pozabil svoje glavne naloge, da je učitelj.

Prirjal je šolske knjige raznovrstnih strok za vzgojeslovje, držec se Klodičevih načrtov, za zgodovinsko vzgojeslovje, o gospodarstvu, o zemljepisu, o zgodovini, ki mu je bila najljubši predmet. Velike zasluge si je pridobil pokojni pri ustanavljanju posojilnic po Sloveniji in o njih napredku je poročal v slovenskih listih in knjigah družbe s. Mohorja ter v posebnih 'Letopisih slovenskih posojilnic'. Za poslovanje v posojilnicah je izdal strokovno knjigo in leta 1895. je v Krškem osnoval 'Centralno posojilnico slovensko', ki je bil njen namen sprejemati od slovenskih posojilnic večje vsote, pošiljati jim hranilne vloge, dajati posojila in stopiti v zvezo z velikimi slovenskimi denarnimi zavodi.

Napisal je 'Geometrijo ali merstvo za slovenske ljudske šole', 'Prvi poduk', 'Praktično metodiko za učitelje in učiteljske pripravnike', kot dodatek k čitankam za slovenske šole 'Kratek opis Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja', 'Domovinoslovje', 'Opis krškega okrajnega glavarstva', 'Politično in kulturno zgodovino štajerskih Slovencev', 'Kratko zgodovino pedagogije', z darilom viteza Schneid-Treunenfeldskega odlikovano razpravo 'Glavna vodila umnega gospodarstva na majhnem posestvu in z malim imetjem', 'Navod o snovanju in poslovanju slovenskih posojilnic' in 'letopis slovenskih posojilnic', prevedel in priredil je pa 'Kocenov zemljepis za ljudske šole', dr. Netolcizkino 'Občo zgodovino za višje razrede', A. Deckerjevo 'Fiziko in kemijo' ter Hermannov 'Nauk o gospodinjstvu'. V zasebnem življenju je bil pokojni simpatičen, značajan in dobrodušen mož, splošno priljubljen in spoštovan. Vzgojil je celo generacijo dobro podkovanih prosvetnih delavcev, zapušča pa tudi mnogo osebnih prijateljev, ki ga ohranijo v najboljšem spominu.

Krčani so se želeli oddolžiti temu zaslužnemu meščanu za njegovo delo. Pred letom dni so njegove posmrtno ostanke prenesli v Gaj zaslužnih mož, kjer je pokopan tudi pisatelj Janez Mencinger. V novi krški osnovni šoli pa je Lapajnetov stalna spominska razstava.

most v zgodovino

ob srebrnem jubileju posavskega muzeja

IVAN ZORAN

UČITELJU ZGODOVINE
STAREGA VEKA.

Dan bo takrat
stekleni sarkofag,
ko boš — poslednjič
v vlogi malega človeka —
otrdel v mumijo.
Na tvojo desno stran
bo k tebi legla
užaloščena
ljubica samota,
učenci bojo
si pustili
brado rasti.

Jubilejno leto se izteka, tiho in delavno kot vsa ta leta nazaj. Petindvajset let za ustanovo, kakršna je muzej, res ni veliko, in ko stopa človek skozi njegove sobane, skozi čase od davnine do danes, težko verjame da je bilo vse to bogastvo zbrano in predstavljeno v tako kratkem obdobju. Srebrna obletnica je obogatila ustanovo. Muzej je pripravil obiskovalcem več prijetnih presenečenj. Grad je dobil z dvoriščne strani nekdanjo arkadno podobo, v dvorani so bila skoraj mesec dni razstavljeni dela naših največjih slikarjev v preteklosti, na stopnišču pa se srečamo s pomnikom trpljenju in uporom pred 400 leti — z umetniško upodobitvijo puntarske tragedije na reliefih kiparja Toneta Kralja.

Ob tej priložnosti je prof. Miloš Poljanšek navsil na zbrano občinstvo tele besede:

Temu, da je Posavski muzej pod stoletja staro streho brežiškega gradu, sta botrovala naključje in zanos njegovih snovateljev Franja Stiplovška in takratnega občinskega vodstva. Vsaj toliko, kolikor je pomembno pravkar omenjeno dejstvo, je pomembna rast muzeja. Iz leta v leto je povečeval prostore in zbirke in pri tem tenkočutno pazil, da je ostal zvest strokovni in znanstveni dorečenosti. Sramežljiva skromnost delavcev v muzeju doslej ni dovolila, da bi širše populariziral to svojo ustanovo, čeprav je to vsekakor zaslužila.

Najmočnejše in najglasnejše sporočilo javnosti o vrednosti zbirke Posavskega muzeja in njegovi vsebinski zaokroženosti so sami obiskovalci, domači in tuji. Vedno več jih je. Ti širijo glas o njem in o delu njegovih ljudi že pokojnega ustanovitelja in slikarja Frana Stiplovška, prof. Škalerja, ki je uveljavil zavidanja vredno strokovno ravnanje, in sedanjih, ki so zvesti delovnemu izročilu in obetajo nadaljnjo bogatitev že ustvarjenega dela. Mar ni temu najvidnejši in najizrazitejši dokaz nova podoba gradu, ki ga je tudi po strokovni, likovni plati pomagal soustvarjati kustos, umetniški slikar Kokalj? Z drzno potezo arhitekta in ravnatelja ga je vrnila k starejši arhitektonski zasnovi in ga tako oplemenitila za čas arkad, ki jih je novejši čas že skušal zabrisati.

Tako se korak za korakom bližamo takšnemu gradu, takšni njegovi funkciji in vsebini, o kakršni so sanjali njegovi utemeljitelji. Prav delovna vztrajnost in nenehno snovanje sta Posavskemu muzeju in njegovi maloštevilni kolektivni zasedbi delavcev ob pomoči skupščine občine Brežic in kulturni skupnosti ustvarila ugled najpomembnejše kulturne ustanove v Posavju.

Z odkritjem znamenja hrvaško-slovenskemu punktu, ki je vsem nam predobro znan, se srečamo z delom izrednega kiparskega opusa Antona Kralja, posvečenega tragičnemu vzponu slovenskega kmeta. Njegove reliefne podobe dajejo obiskovalcu gradu in muzejskih prostorov na moč prepričljivo vsebinsko usmeritev. Ob njih se vživljamo v usodo tistih, ki so se v preteklosti, daljnji ali bližnji, borili za pravičnejša človeška razmerja, za večjo srečo vseh in predvsem še zatiranih ljudi. V srcih vseh nas Slovencev, še posebej pa v našem Posavju, pomenijo pulti enega tistih legendarnih vzponov v naši preteklosti, ki jih je

sprožila zvrhana posoda krivic takratnega fevdalstva in cerkvene gosposke, enega tistih vrhov, ki so mu sledila prav takšna in še večja dejanja v osvobodilni vojni in socialni revoluciji.

Slovenski človek, potisnjen na rob vsakršnih možnosti, se je pod vodstvom tovariša Tita in partije v krogu jugoslovanskih narodov in narodnosti zoperstavil strahotam nacizma in fašizma, ki sta hotela zavladati Evropi, in dokončno osvobodil svoje ozemlje. Gubcu, Gregoriču in upornim kmetom v naših krajih so se pridružili bratje Milavci, Cerjakovi, borci Brežiške čete in številni drugi.

Danes nas vabi muzej še v grajsko dvorano, kjer je Narodna galerija iz Ljubljane ob materialni in siceršnji podpori organizacije združenega dela Čateške Toplice razstavlja slikarska dela od baroka do impresionizma. Takšne razstave smo v Brežicah lahko samo veselili. Čudovita je, vredna, da si jo ogleda čimveč ljudi. Posavski muzej, takšne in podobne ustanove, so mostovi v zgodovino, v čase naše preteklosti, k dokumentom od človekovega iskanja in njegovih spoznanj do današnje žive kulture, so oddajniki lepote ustvarjenega in spodbuda za dosego še lepšega, še bolj popolnega. Kaj hočem povedati? Tudi tisti delavec, ki odide od doma v temi in se v temi vrača v krog svoje družine, svojih domačih, se mora dokopati ob pomoči kulturnih delavcev do spoznanja, da ne živi samo od kruha, marveč so mu kulturna doživetja prav takšna potreba in prav takšna nujnost.

Naj zaključim. Kar polno prgišče lepega in spodbudnega nam nudi današnji dan, novo obleko gradu, odkritje obeležja puntarjem, srečanje z našimi izrednimi slikarskimi mojstri preteklosti in lepo zapeto slovensko pesmijo. Pritrdili mi boste, da so na ta način dostojno obeležene obletnice in praznični dnevi kot 25. obletnica Posavskega muzeja, 30-letnica zbora kulturnih delavcev na osvobojenem ozemlju v Semiču, 400-letnica hrvaško-slovenskega punta in končno sam praznik občine Brežice.

Kmečki pulti na desetih reliefnih podobah kiparja Toneta Kralja, ki so jih po zamisli inž. arh. Franca Filipčiča vgradili na stopnišču brežiškega gradu. Posavski muzej je s tem obeležjem počastil 400-letnico hrvaško-slovenskega kmečkega upora. (Foto: Jožica Teppy)

tone primer gošnik trebnje

Rudi Stopar:
OSTALA JE ŽALOST

Od pisma, ki ga je v jeseni 1968 po prvem srečanju slovenskih „naivnih slikarjev“ poslal njegovim organizatorjem in kulturnim delavcem v Trebnje slikar Anton Plemelj iz Ljubljane, v njem pa predlagal „Trebnje kot kraj srečavanj slovenskih samorastnikov, kjer naj bi z združenimi močmi, organizirano in načrtno razvijali samorastniško ustvarjanje in si med seboj pomagali...“, je poteklo nekaj let. Za nami je sedem delovnih taborov likovnih samorastnikov iz Slovenije in Jugoslavije (nekaterih med temi so se udeležili tudi slikarji in kiparji iz tujine). Videli smo vrsto zanimivih razstav, tri salone jugoslovanske naive, zrasla je galerija Trebnje z dragocenim fondom umetniških del, ob njej pa se je razmahnila zagnana dejavnost, ki jo zaobjema delovni in uradni naslov: „Tabor slovenskih likovnih samorastnikov v Trebnjem“. Vzrokov in potreb torej dovolj, da se lahko vprašamo: v čem je danes ideja trebanjskega tabora, kakšne so njegove zdajšnje in jutrišnje naloge?

Ob mednarodnih uspehih jugoslovanskega naivnega slikarstva in kiparstva, ki sta presenetila svet s pravcatim valom naše izvirne umetnosti, je prišlo do organizirane dejavnosti slovenskih samorastnikov dokaj pozno, a vendar še pravi čas: Trebnje je postalo novo središče naive. Uveljavilo se je predvsem z ustvarjalno dejavnostjo, z ambientom in izčiščenimi pogledi na pomen tabora, predvsem pa seveda s stopnjevano ostro selekcijo, ki je potegnila tudi potrebne meje med likovnim amaterstvom in umetniškim ustvarjanjem samorastnikov. V Trebnjem se niso predolgo mudili ob vprašanjih, ali gre za zbiranje „naivcev“, „primitivcev“, „nedeljskih slikarjev“ ali „nešolanih slikarjev in kiparjev“. Teoretična razglabljanja, sicer sila zanimiva in potrebna, je moralo tu zamenjati konkretno delo: odpraviti dosedanje razdrobljenost in nepovezanost, ločiti zrno od plevela, predstaviti delovnim ljudem navno umetnost in ji pomagati prek prvih ovir, mimo katerih ni mogla.

Novo središče naive v Trebnjem je te svoje osnovne naloge v glavnem uresničilo: z dejanji dokazuje svojo posebno kulturno tvornost, ki vnaša določen koncept v slovensko in jugoslovansko izvirno umetnost. Dogajanja v Trebnjem, ki zasluži zaradi take svoje dejavnosti popolnoma drugačne ocene in pomoč, kot so mu jo doslej nudila izvenlokalna sredstva obveščanja, so del tiste angažiranosti in vnašanja kulture med ljudstvo z vsemi aktivnimi prvini, kot jih je že pred 30 leti označil kulturni plenum v Semiču. Pri tem nikakor ne gre le za kraj sam, temveč predvsem za poslanstvo, ki ga opravlja tabor v določenem kulturnem in političnem prostoru.

Slednje se je letos manifestiralo na prvem kulturnem tednu v občini, združenem s taborom in salonom jugoslovanske naive. Vse je nudilo izredno priložnost za populariziranje tabora in galerije. Tem težnjam so se pridružile skrbi za urejeno okolje razstavnih krajev, vse pa je spet povezano z načrti za turistični razvoj občine, pri čemer

sta lahko tabor z galerijo in novimi, razširjenimi dejavnostmi okoli njiju močan magnet za še večji obisk domačih in tujih gostov.

Član upravnega odbora tabora Bogdan Osolnik je letos ponovno ocenil, da je tabor primer novega odnosa do kulturne tvornosti v naši družbi, saj prinaša odgovore na vprašanje o oblikah kulturnega življenja v manj razvitih krajih. Prav to temo bi kazalo v Trebnjem načrtno obdelati in jo ponuditi ustreznim činiteljem v republiki. Pri tem nikakor ne gre le za posamična delovna srečanja naivcev, za razstave in galerijo, turistično dejavnost in izobraževanje množic. Vse je prepleteno s silnicami resničnega novega kulturnega poslanstva: tu se nam v praksi nudi odgovor na to, kar po svetu šele obdelujejo v raznih teorijah in iskanjih:

Pri tem pa se vodstvo trebanjskega tabora dostikrat mora ubadati z neizmernimi težavami okoli publicitete svojega dela in načrtov. Molk večjih informacijskih sredstev o Trebnjem kot središču slovenskih samorastnikov, ki ima hkrati pomembno vlogo v jugoslovanski naivi, prereže le kaj izjemnega, kot sta bila npr. letošnji obisk tovariša Staneta Dolanca, pokrovitelja 3. salona likovnih samorastnikov Jugoslavije konec junija, in njegova visoka ocena prispevka, ki ga daje trebanjska dejavnost za bogatitev duhovnega sveta našega delovnega človeka. Stimulativno spremljanje tabora v Trebnjem bi moralo biti deležno vsaj take pozornosti, kot jo tisk, radio in televizija dajejo Slovenj Gradcu, Kostanjevici, nekaterim drugim galerijam in središčem kulturnih dogajanj in tvornosti. Gre konec koncev za pojav in dejavnost, ki sega v jugoslovanska merila in že zato zasluži drugačen odnos.

Nenačet oz. nedorečen je tudi odnos republiške kulturne skupnosti do tabora v Trebnjem. Ta hip niti ni najvažnejše, da je npr. lani namenila za trebanjsko dejavnost 5.000 din, letos pa 20.000 din; pomembnejša so druga, predvsem vsebinska vprašanja sodelovanja, razstavne politike trebanjske galerije (vabijo jo v ZR Nemčijo, njen stalni fond del znanih naivcev naravnost vabi k načrtnim razstavam po Sloveniji in Jugoslaviji) itd. V zraku je nekakšno nezaupanje, ki poraja nesodelovanje in morda še kaj. Ob vsem tem se kažejo tudi nekatere nove naloge: tabor se bo moral močnejše uveljaviti tudi kot institucija. Marsikaj, česar si pred petimi ali šestimi leti o njem nismo mogli niti misliti, je danes že vsakdanjost; vse to mu prinaša nove organizacijske in druge naloge. Njegovi člani potrebujejo kaj novega tudi glede vsebine, ki naj bi obogatila njihova srečanja.

Končno so tu še nekateri konkretni načrti za 1975: dograditev galerije, uveljavitev delegatskega sistema tudi pri uresničevanju nalog, ki so pred taborom, poskus uvedbe diskusijskih večerov za člane tabora in ne nazadnje: izdaja monografije slovenskih samorastnikov v slovenskem, nemškem in angleškem jeziku.

Ideja tabora v Trebnjem pa z vsem tem seveda še daleč ni izčrpana.

vladimir bajc pismo

Dragi tovariš Polde!

Ko sva se ondan videla, ste mi rekli, naj vam ob priliki kaj napišem. No, sem si rekel, pa naj se zgodi po vašem . . .

Preden bi sploh kaj rekel, naj poudarim, da sem vam sila hvaležen, da ste me priporočili in spravili v službo, kjer sem zdaj. Vselej ste govorili, da sem rojen za socialistične odnose na vasi — in res je tako. V kombinatu, kjer sem, nimam skrbi. Zjutraj vstanem, postorim tu in tam in vse je opravljeno, preden pridejo vodilni tovariši, Potlej pa se začno sestanki, da je veselje. Koj ob osmih imamo sejo kravarske delegacije. Ob devetih je razgovor o vplivu sodobne glasbe na rejo brojlerjev. Potlej pride na vrsto spoznavanje gradiva zadnje seje delavskega sveta temeljne organizacije združenega dela prašičereja. Temu sledi sindikalni sestanek pa še in še . . . Končno se pogovorimo o delovnih uspehih, delitvi dohodka in dobička pa gremo domov. In drugega dne je spet tako. Končno mine mesec, ko dobim zaslužen plačilo . . . Verjemite mi, da sem sila srečen. In za vse to se moram zahvaliti vam, dragi dobrotnik, pa samoupravnemu sporazumu.

Dovolite mi zdaj, da vas nekaj vprašam. Saj ste mi njega dni rekli, da to lahko storim. Zanima me namreč eno: ali lahko gledalec v teatru žvižga in vpije že med predstavo ali pa mora počakati do konca? Oziroma: ali lahko gledalec, če mu predstava ni všeč, vstane in gre, še preden pade zastor? Vprašanje me sila zanima. Pri nas imamo namreč o kulturi različna stališča. Nekateri trde, da kulturo lahko ocenjujejo samo izbrani odličniki, tisti, ki jim to priznava peščica privržencev ali mogočnikov; drugi pa govore, da se v kulturo lahko vsak meša in da ima zato vsakdo pravico vpiti tudi med predstavo, če mu ta ni všeč. In zadnje je, vsaj po mojem, tudi pravilno in logično. Saj človek vendar ni dolžan gledati nečesa, česar ne razume! In zato morajo pisatelji pisati za ljudi, godci igrati ljudem in komponisti ustvarjati glasbo, ki jo razume tudi tak človek, ki ima posla s kravami (kot jaz).

Vem, da ste njega dni delali pri kulturi, pa me zato vaše mnenje še bolj zanima. Saj ste se šli celo režiserja in ste eno igro režirali in sem jaz igral starega buržuja, ki ga ubijejo že koj v prvem dejanju. Pa sem potlej ves čas ležal pod mizo in lokal iz flaškona, ki je bil pripravljen za likof po predstavi. Ko je bilo predstave konec, sem bil pijan kot čep in ste mi rekli: „Svinja, vsaj meni bi lahko malo prišparal!“

No, ko ste tako razgledani . . . dajte in odgovorite mi na moje skromno vprašanje. Saj veste: rad bi med tovariši kakšno pametno rekel, zanesem pa se samo na vaše besede.

Končno naj omenim, da še ni dolgo tega, kar sem na kulturniškem seminarju spoznal brhko

dekle Rezko. Zdaj sem si jo zaželel, pa ne vem, kako bi. Ker ste zvedeni tudi v teh rečeh, prošim nekaj besed tudi o tem . . .

Bodite mi zdravi! Pričakujem vaš odgovor in vas lepo pozdravljam.

Vaš Mihol

ODGOVOR

Dragi Mihol!

Hvala za pismo, ki me je prijetno presenetilo, saj mi daje vedeti, da še nisem povsem pozabljen.

Z vprašanjem, ki si mi ga zastavil, si me spravil skoraj v zadrego. Ne zato, ker ti ne bi vedel odgovoriti (to nikakor ne!), temveč zato, ker ne vem, kako bi ti odgovoril, da bi bolje razumel. Vprašanje je namreč tako tenkočutno in zadeva naravnost v subtilnosti naše stvarnosti, da bi bil rad čim bolj razumljiv. Torej . . .

Krave poznaš, ne? Torej veš, da jih molzejo le tisti, ki to znajo, ki pravilno potegujejo za seske. Če molze kdo drug in v nemar vleče za vime, ga krava brčne! No, vzemi za primer, da smo občani krave, ki jih drugi molzejo. Na to se navadimo . . . Vprašanje pa nastane, če te kdo začne molsti drugače, kot si navajen; če te pitajo s pogošno literaturo, če pišejo pesmi, ki jih nihče ne razume, če igrajo, kar nima ne repa ne glave . . . Takrat lahko, kot krava, brcnemo. Torej je tudi prav, če ljudje že med predstavo žvižgajo ali pa vstanejo in gredo! Ni hudič, jih bomo že ugnali, take umetnjakoviče, ki nas pitajo s stvarmi, da se človeku želodec obrača.

Kar pa se one druge reči tiče, namreč zadeve z Rezko, naj ti povem, da že dolgo nimam prakse v teh zadevah . . . Kljub temu pa povem, da moraš biti pri ženskah, zlasti pri tistih, ki imajo pojma o višjih rečeh, sila previden. Najbolje bi bilo, da prebereš kakšno brošurico ali priročnik. Iz brabnega pa izluščiš, kako čimprej do Rezke. Jaz sem imel svoje dni navado, da sem dekle prijel odzadaj, jo stisnil in rekel: „Kaj bo dobrega, punčara? Bo?“ Če je rekla ja — potem je bilo, če pa je rekla „ne“, sem jo pa toliko časa stiskal, da si je premislila. Svetujem, da tudi ti povzameš to metodo.

No, dragi Mihol, upam, da sem ti na vsa vprašanja zadovoljivo odgovoril in da se boš po mojih nasvetih s pridom ravnal. Če te tarejo drugačni problemi: pišj mi in koj ti odgovorim. Saj veš, da sem te vedno rad imel. Zlasti ti polagam na srce: udeležuj se sestankov in poslušaj, kaj govore pametni ljudje. Kaj bi se pehal in trudil s trdim delom? Pojdi na sestanek in povzdigni svoj glas, kajti zdaj je drugačen čas. Zdi se mi namreč, da danes niti ni toliko pomembno, kaj in koliko narediš; glavno je, da si na sestanku ali seji!

Pozdravi mi vse svoje prijatelje in znance, zlasti Lojzka in Franceta. Saj ste še vedno skupaj, ne? Pa tudi marsikateri liter še podrete? Le držite se, mladi, saj na vas je, kako in kaj bo z bodočnostjo!

Lep pozdrav!
Polde